

DEMİRDAĞIN
KURTLARI

Hasan Erimez

ÖTÜKEN

HASAN ERİMEZ; 1989 yılında Adana'da doğdu. Lise eğitimini Çobanoğlu Ticaret Lisesi'nde tamamladı. Yazar, Anadolu Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki eğitimine devam etmektedir. Edebî faaliyetlerine Ulukayın dergisinde neşredilen şiir ve makaleleri ile başlayan yazar, daha çok kadim Türk tarihini merkeze alan romanlar üzerinde çalışmaktadır.

- I -

KAYI ATA

“Sınamasa arsızkar, sakınmasa utsukar.”
Sınamayan aldanır, sakınmayan yutulur
Eski Türk Atasözü

OVANIN nemli toprağının rengi gökyüzüne sirayet etmiş gibiydi. Gökyüzü günlerdir yağmur ve kar yağdırmaktan, yeryüzü ise yağın kar ve yağmuru üzerinde taşıyıp emmekten yorulmuştu. Ova yer yer bataklığı andırır biçimde çamur deryasına dönmüştü. Ağaçların yaprakları, dalları ve gövdeleri günlerdir yedikleri yağmurdan ve nemden dolayı yumuşacık ve ıslaktı. Daha birkaç gün öncesine kadar küçücük bir göl gibi olmuştu burası. Ne var ki bereketli toprak kar sularını ve yağmuru emmiş fakat ardında da geniş çamur deryaları ve ağır çamur kokusu bırakmıştı.

Ovanın bu iç karartıcı manzarasının yanında gökyüzünün de ondan farkı yoktu. Alabildiğine kül rengine kesmiş, bazı yerlerde de parça parça dolanan seyrek kara bulutlar; yer yüzünün iç karartıcı manzarasına ayak uydurmuş gibi göklere yayılmıştı. Bu diyarlarda ne zaman şiddetli yağmur veya kar yağsa toprak ve gök kubbe böyle olurdu. Birkaç gün sonra ise ‘Gök varlıklarının en muhteşemi’ olan güneş ortaya çıkar ve manzarası bozuk gökyüzü ile toprağa ışıklarını, sıcaklığını saçarak bozkırı tekrar güzelleştirirdi. Fakat güneş bu kez pek de geleceğe benzemiyordu. Çünkü havada ne beyaz buluta ne de güneşe dair bir emare vardı. Gökyüzü öyle bir haldeydi ki zifiri karan-

lığa kesilmek için kendini zorlarcasına her geçen an biraz daha kararıyordu. Gündüz vaktine kafa tutarcasına ve baş kaldırırcasına yoğunlaştırıyordu karanlığını...

İşte Tanrı'nın tüm cömertliğini ve gücünü sergilediği bu iki yapının; yer kürenin ve gök kubbenin arasında, yer kürenin tam üzerinde, gök kubbenin tam altında binlerce savaşçı çamur deryalarını yok edebilmek için etraftaki ormanlardan getirdikleri kuru toprakları çamurların üzerine dökmüştü. Bu görkemli, çevik ve korkusuz savaşçılar kuru yerlerde öbek öbek toplanmış, yaktıkları dev ateşlerin etrafında oturuyorlardı. Üzerlerine çarpan ateşin aydınlığında bileklerine dolalı, kılıç darbelerini savuşturmak için bir çeşit kalkan niyetine kullandıkları çelik işlemeli bileklikler parılıyordu. Öte yanda her iki yanı keskin kılıçlar, çelikten yapılma işlemeli tolğalar, masal devi gibi geniş vücutlarına taktıkları zırhlar ve gözlerindeki cesaretin parıltısı... Tunç kızılı yalazların ışığı üzerlerine vurduca, güneşe baş kaldıran gökyüzüne onlar da baş kaldırıyor ve hava her vakit zifiriye de kesse ürpertici parıltılarını göstermekten geri kalmıyorlardı.

Savaş ve savaşçılık onlar için tehlikeli, ölümcül bir dövüş değil bir iş, bir uğraştı. Tan ağarandan gün batana kadar ekinliğinde ter döken bir ekinci gibi, yazın bozkırda, kışın kışlakta davar güden bir çoban gibi, dağların ve mağaraların bağrını yararak yataklardan nice demirleri söken ve onları dövüp şekil veren bir demirci gibi onlar da hünnerlerini savaşta sergiliyorlar, savaşa ve pusatlarına saygı gösteriyorlardı. Bir ekin sahibi için tırpan ne ise, çoban için kaval, demirci için örs ve çekiç ne ise onlar için de kılıç, kalkan, mızrak, ok, sadak, kargı ve zırh o idi. Hayatları bir budunun, bir ilin dirliği için, bir diyardan bir diyara kan ve özleyiş içinde savaşarak geçiyordu. Nicesi ardında evlerini, evdeşlerini, balalarını bırakıp aylarca, yıllarca yurtlarına dönmüyordu. Kimisi için de bu ayrılık

bir ömür sürüyordu... Ancak savaş meydanlarında ölüren dahi son nefeslerinde yüzlerine acı ifadesi takınmayan bu bahadırlar, her şeye rağmen kişinin hayattaki en kutsal uğraşı olduğuna inandıkları ölüm dirim tutuşmasında yer almanın onurunu uçmağa varana dek yüreklerinde taşıyorlardı. Onlara göre, anasından doğduğu andan uçmağa vardığı son ana kadar her Türk için savaşçılık, sahip oluncak en onurlu iş ve görevdi.

Günlerdir bu ovadalardı. Selenga Irmağı'nın kıyısındaki bu ova Ötüken'e yarım gün uzaklıkta, büyükçe bir açık ovardı. İl Kağan'ın buyruğuyla Türk illerinin dört bir yanından gelen boylar bir araya toplanmış ve Kağan'ın beğlerle yaptığı kurultaydan sonra bütün boyların orduları birleşerek tek bir ordu düzenine girmişti. Anlaşılan o ki; İl Kağan, bir süre önce çarşıtların Çin'den getirdikleri haberler üzerine bütün orduları toplama kararı almıştı.

Birbirlerinden bağımsız hareket eden ve birbirlerine gizli yağılık güden Çin Hanları, tehlikesi her gün büyümekte olan Türklere karşı birlik olma kararı almışlardı. Üzerlerine yönelen her Türk akınında yenilgiye uğramaları ve bu yenilgiler sonucunda ağır vergilere bağlanmaları onları birlik yapmaya itmişti. Birbirlerinden bağımsız olarak Türklere karşı koyma şansları yoktu. Zaten bugüne dek Türklere yaptıkları her savaşta topraklarının büyük parçalarını kaybetmiş, Hanlar da dahil olmak üzere sayısız soydaşlarını tutsak vermişlerdi.

Geçmiş bugüne varalı, toprak serildi serileli, gök açıldı açılalı aralarında her daim köklü bir yağılık olan Türklerin; doğuda Sarı Deniz'e, kuzeyde Kamçatka topraklarına, güneyde Hint Denizi'ne ve batıda Pers kapılarına dayanacak kadar büyümüş ve yükselmiş olmasını içlerine sindiremeyen Çinliler, kaybettikleri ünlerini geri kazanmak ve acunda yeniden güçlü olarak anılmak istiyorlardı. İki asır önce atalarının "bozkırlı vahşiler" diyerek aşağıladığı ve

hor gördüğü Türkler, bugün Çin diyarlarının dört bir yanını kısıkaç içine almışlardı. Kısıkaç çemberini her gün biraz daha daraltarak Çinlilerin nefes almalarına dahi müsaade etmiyorlardı. Çin ülkesinin ve budununun bugüne dek ayakta kalmalarının en büyük sebebi ise sayıca kalabalık olmalarıydı. Ancak bu sayıca insan kalabalığına rağmen savaş gücü ve becerilerinin Türklerden zayıf olması onları kısıkaç içine girmekten kurtaramamıştı.

Çinlileri tam bir bunalım çağına sürükleyen Türkler, o toprakların diğer köklü budunlarından olan birkaç öz Moğol kabilesi ve Moğol kırması Otuz Tatarları da boyunduruk altına almışlardı. Dağınık halde, kabile kabile varlıklarını sürdüren Moğollar ve Otuz Tatarlar her geçen gün büyümekte olan Türk tehlikesine karşılık koşulsuz boyunduruğa girmeyi uygun görmüşlerdi. Türkler, elbetteki Moğollar ve Otuz Tatarların bu hareketini karşılıksız bırakmamıştı. Onların yine kendi topraklarında yaşamalarına, kendi topraklarını ekip biçmelerine izin vermişler, ayrıca Çinlilerden daha az vergiye bağlamışlardı. Tatarlar ve Moğollar koşullar her ne olursa olsun şartları kabullenmek zorundaydılar. Zira Türkler ile en ufak bir çarpışmaya girmek, savaşa kalkışmak onların tümünden sonu olurdu. Türklerin bu usluca tavrı sayesinde bu büyük topraklarda Çinliler artık yalnız başlarına kalmıştı. Bir zamanların uçsuz bucaksız Çin İmparatorluğu, şimdi dört bir yanı ablukaya alınmış biçimde sıkışıp kalmıştı. Dağlar gibi yığılı altınlar, inciler, gümüşler, göz kamaştırıcı ve insan dehasının bir örneği olan şahane saraylar ve daha nice baylıklar* zaman içerisinde tükenip yok olmuştu. İşte tüm bunların yok olmasının sebebi bitmek tükenmek bilmeyen Türk akınları, bu akınların sonucunda kaybedilen savaşlar ve topraklardı.

* Baylık: Zenginlik.

Her Çinli, *Türke* olan kinini daha doğuştan kalbine damgalıyordu. Bu öyle bir nefretti ki; Çin ülkesinde herhangi bir Çinli idama mahkum edildiği zaman Türk elbiseleri giydirilerek ellerinden bağlı halde meydanlarda asılır ve bunu gören halk idamlığın başına toplanarak sanki bir *Türke* vuruyormuşçasına onu sopalarla, demir çubuklarla döver, cesedi paramparça olana kadar taş yağmuruna tutardı. Hayatında hiç *Türk* öldürmemiş bir Çinli savaşı, savaşçı olarak sayılmazdı. Üstelik bu “Türk öldürme” orunu*, öldürme şeklinin vahşiliğine göre de yükselirdi. Bir *Türkü* en uçuk, en vahşi şekilde öldürenler bunu içkili eğlencelerde ve şöenlerde ballandırarak anlatır, dinleyenler tarafından daha fazla göze girer ve ululanırdı.

O eski Altay obalarının, Kaşgar obalarının, Issık obalarının kara budunu, vaktiyle Çin baskısı ve eziyeti altında ne çok inlemişlerdi. Onların o günkü haykırıışları, iniltileri ve Gök-Tanrı’ya ettikleri “öç” yakarıışları asırdan asıra rüzgardan borana döner gibi büyümüş, ezilmiş ve kıyımlardan geçirilmiş bir budunu yere yurda sığmayan bir imparatorluk haline getirmişti.

İl Kağan, bulunduğu tepeden ordusunu seyrederken bir an gözlerini kapamış ve bütün bunları zihninden geçirmişti. Böylesine eşi benzeri yeryüzüne zor gelecek olan bir budunun başında olmaktan kıvanıyordu. Gözlerini bulanık ufuklara doğru seğirterek geçmişte kalan ataları için de içinden bir köğ** saldı.

Tepeden savaşçılarını gözetlerken ne kadar büyük bir orduya buğluk ettiğini ve bu ordunun yerler-suların yenilmez ordularından biri olduğunu düşünüyordu. Gerçekten de ovaya kuşbakışı bakıldığında üzerindeki on binlerce savaşçı, çelikten örülmüş dev bir zırh gibi görünüyordu. En geç ilk iğircıkta bu ovada patlaması beklenen

* Orun: Rütbe.

** Köğ: Dua, şükran.

savaşta kim bilir bu çelik gibi ordu ne korkunç bir güçle vuruşacaktı. Yayından çıkmaya hazır bir ok gibi duran şu Ahal Teke atlarının üzerinde kim bilir ne manevralar icra edecek, düşman üzerine nasıl yıldırım gibi saldıracaktı.

İl Kağan sarkık bıyıklarının çevrelediği kalın dudaklarını yayarak gülümseyip bir derin nefes çekti. Bugüne dek kazandığı utkulara yeni bir utku ekleyeceğinden hiç kuşkusu yoktu. Bu rahatlıkla savaşçılarına bakarken gözlerinin içi ışıldıyordu. Birden:

“Üregir!”, diye seslendi tok sesiyle.

Hemen arkasında bekleyen üç kişinin içinden, kısa boylu, topluca, uzun kır saçlı yabgusu Üregir yaklaştı. Üregir, İl Kağan’ın arkasında saygıyla bağır basarak;

“Buyur Kağan!”, dedi.

İl Kağan, arkasında duran Üregir’e yanına yaklaşmasını işaret etti. Üregir iki elini göbeğinin üstünde kavuşturmuş halde sakince İl Kağan’ın yanına yaklaştı. İl Kağan ovaya yayılmış olan savaşçılarından gözlerini almadan:

“Görüyor musun? Bu orduyu Gök-Tanrı’dan başka kim alt edebilir?” dedi kıvançla.

“Budun özünde kaldıkça, savaşçılarımız da güçlü ve cesaretli oldukça kimse alt edemez Kağan” diye cevap verdi Üregir.

Bu sözler İl Kağan’ı hiç etkilememiş gibiydi. Zira her zaman duyduğu, adeta bir yasa haline gelmiş, herkesin bildiği ve dillendirdiği sözlerdi bunlar. O başka şeyler duymak istiyordu. Yeni ve daha etkileyici, mağrur olan gururunu daha da okşayacak ve kabartacak sözler. Bir daha sordu Üregir’e;

“Sadece bu mu?”

“Özüne ve töresine bağlı olan budunlar her zaman ayakta kalmışlardır. Güç ve cesaret ise bir orduyu yenilmez yapacak en kuvvetli şeydir. Bu söylediklerim, başka söylenecek olan bütün sözlerin başıdır. O yüzden başka

bir söz söylemek ilk söylediğimin yanında daha sönük ve değersiz kalır.”

Üregir akıllıca bir cevap vermişti. Bu cevap İl Kağan'ın da hoşuna gitmiş olacak ki gülümsedi. Bu kez de Üregir ile kıvandı. İl Kağan yirmi yaşında tahta çıktığında Üregir henüz yabgu değildi ancak atası Ögey Kağan'ın yakın adamlarından biriydi. Üregir'in kağan ailesine olan içten bağlılığını, tecrübesini ve akıllılığını iyi bilen İl Kağan onu yabguluğuna atamış, yirmi altı yıllık kağanlığı boyunca da hiç yanından ayırmamış sürekli onunla düşünce alış veriş yapmıştı. Eşsiz bir bilgi hazinesine sahip olan Üregir, bütün bu bilgileri Kağan'a sunmaktan çekinmemiş, ona yirmi altı yıllık kağanlığı boyunca gerek siyasi, gerekse askeri olarak büyük utkuları kazandıran en önemli kişilerden biri olmuştu. İl Kağan'ı öz oğlu gibi tanıyan Üregir, tepenin başında baş başa dururlarken hafif göz ucuyla onu süzüyor, aklının içinde bir şeylerin döndüğünü seziyordu.

Gökyüzü biraz daha kararmıştı. İl Kağan'ın yüzündeki mağrur ifade kaybolmuş, düşünceli bir hal almıştı. Alnının kırışmasından ve gözlerinin kısılmasından bir şeyler düşündüğü belliydi. Üregir ise sabırla İl Kağan'ın konuşmasını, aklındakileri açmasını bekliyordu. Tepenin ucunda keskin rüzgarın uğultusunu dinleyerek bir vakit öylece durdular. Kulaklarında sadece ovoidan gelen at kişnemeleleri, savaşçı sesleri ve rüzgar uğultusu çınlarken bu derin sessizliği İl Kağan bozdu:

“Bir şeyler düşündüğümü biliyorsun ve nedense hiç sormadın”, dedi. İl Kağan da Üregir'i öz atası gibi tanıyordu.

Üregir gülümsedi:

“Yanılmak istemedim Kağan. Ne düşündüğünü önce senin açmanı bekledim. Benim aklıma gelen şey belki yanlışır,” diye cevapladı.

“De bakalım; ne ola benim halimden senin sezdiğin?”

“Kağanımız, Durul Kam’ın söylediklerini düşünüyor-
dur diye sezdim. Yanıldıysam bağışlayın.”

İl Kağan’ın yüzü gerildi. Kaşlarını hafif çattı. Üregir doğru söylemişti, Durul Kam’ın söylediklerini düşünüyordu. Onu düşündüren de, şu anda neşesini kaçırın ve kaşlarının çatılmasına sebep olan da Durul Kam’ın söyledikleriydi. İl Kağan kaşları çatık, yüzü gerilmiş halde boyu omzuna kadar gelen Üregir’e baktı. Üregir çekinerek başını eğdi. İl Kağan tekrar gözlerini is gibi kararan ufka dikti.

“Doğru bildin Üregir” dedi, “Durul Kam’ın söyledikleridir düşüncemi oyalayan. Fakat anlamadığım şu ki; eğer Gök-Tanrı bizi bu bozuk gökyüzü ile uyarıyorsa ne yaptık da uyarıyor? Biz akın ettiğimiz, adım attığımız her yere O’nun adını ve şanını götürdük. Ayrıca bu vakitten sonra ne yapabiliriz? Çekilelim mi Çinlilerin önünden? Çekilip kineşelim* mi? Korktuğumuzu mu sansınlar? Onlara karşı koymak için ancak Ötüken önlerinde toplanabilirdik.”

İl Kağan bunları söylerken epey kızgındı. Belli ki Durul Kam’ın söylediklerine öfkelenmişti.

Durul Kam, budunun en bilge kamı idi. Ayrıca İl Kağan’ın da Üregir’den sonra en güvendiği kişilerden biriydi. Ta İl Kağan’ın atası Ögey Kağan zamanından beri budunun ve kağanın baş kamı idi. İl Kağan gerek duyduğu her an Durul Kam’ı otağına davet eder, ona ziyafet verir, ondan bilgelik hikâyeleri dinler, danışacağı varsa danışıp öğüt alırdı. Ancak bu kez aralarına soğuk rüzgârlar girmişti. Durul Kam birkaç gün önce İl Kağan’ın otağına gelmiş ve onu gökyüzüne bakmak üzere bir tepenin başına götürmüştü. Durul Kam eliyle gökyüzünü işaret ederek;

“Gökyüzünün hali hiç iyi değil. Bunun yağmur veya kar ile bir ilgisi yok. Ben ve yanımdaki kamlar günlerdir gökyüzünü seyretmekteyiz. Birkaç gün bu havanın düzel-

* Kineşmek: Müzakere etmek.

mesini bekledik ancak düzeleceğine daha da kötüye gitti. Havanın rengi ne aktır ne karadır. Bu renk pus rengini andırmaktadır. Gündüzleri pus renginin olması pek fenadır. Eski bilgiler bize bıraktıkları yazıtlarında günlerce gökyüzünde hüküm süren puslu havanın Gök-Tanrı'nın bir işareti olduğunu söylerler. Kim ki bu uyarıya kulak kesilir, hatasını düşünür ve düzeltir ise Gök-Tanrı bundan hoşnut olur. Ben de bu sabaha dek böyle bir şeye ihtimal vermiyordum. Ancak okuduğum yazıtların birinde, gecenin gündüze bağlandığı ilk an, puslu gökyüzünden dört pençeli bir kartal geçer ise Gök-Tanrı'nın bu uyarısının gerçek olduğu yazıyordu. Gecedan tan ağarana dek uyumadan bekledim. Tan ağaranda, gece güne döner dönmez dört pençeli bir kartalın gökyüzünde uçup gittiğine kendi gözlerimle tanık oldum. Bu dört pençeli kartal; Merküt'tür*. Bilirim ki; ulu kağanımız bu konuda pek dikkatlidir. Diyeceğim o dur ki; bu yüce uyarı, kısa zaman sonra girişeceğimiz bu savaşta bize pek uğurlu gelmeyecek gibidir. Savaş meydanından yenilmiş gibi çekilmek de ordumuzun şanına yakışmaz. Benim diyeceğim ancak bunlardır," diyerek durumu açıkça anlatmıştı.

İl Kağan, Durul Kam'a:

"Öyle ise Gök-Tanrı neden böyle bir uyarı göndermiş ola?" diye sormuştu.

Durul Kam bu soruya endişeli bir tavırla;

"Eğer Gök-Tanrı kendisine baş eğen bir buduna uyarı gönderiyorsa, ya o budunun içine yayılmış ya da o budunun başında bulunanlarda bir bozukluk vardır. Sonu da felakettir..." diye cevap vermişti.

Durul Kam'ın bu cevabı üzerine İl Kağan biraz bozulmuş, yüzü gerilmişti. Zira son zamanlarda yaptıkları konuşmalarda Durul Kam kendisine 'mağrurlanmak' hak-

* Merküt: Türk, Altay ve Moğol mitolojilerinde geçen efsanevi dişi kuştur.

kında öğütler verip duruyordu. Hatta bir konuşmalarında Durul Kam bunu açık açık dile getirmiş, İl Kağan'a çok mağrurlanmaya başladığını, kibir denen illetin gücün ve türenin* yılanı olduğunu söylemişti. İl Kağan bu sözler üzerine rahatsız olmuş ve Durul Kam ile aralarına ilk soğuk rüzgârlar o zaman girmişti.

O ki İl Kağan'dı. Gün doğumundan gün batımına kadar adım atabildikleri bütün diyarları fetheden, o diyarlara hükmeden ordunun başbuğu, budunun Kağanıydı. Ordusuyla nice savaşlar kazanan, nice büyük illerde adı korku ile, saygı ile anılan akıllı, bilgili ve cesur İl Kağan'dı. Bunları düşününce aklında bir fitil ateşlendi. Zaten son zamanlarda içten içe onun bu kudretini kıskananlar olabileceğini düşünmeye başlamıştı. Bu kıskananlar çok yakın adamları, komutanları, beğleri ve hatta öz kanından kardaşları dahi olabilirdi. "Sarı Deniz'den Hazar Denizi'ne kadar uçsuz bucaksız topraklara hükmeden birini kim kıskanmaz?" diye geçiriyordu içinden. Bu düşünceler kafasının belli bir yerine inceden oturmuştu. Durul Kam'ın 'kibir' öğütlerini duyduktan sonra da hiç kuşkusu kalmamıştı. İçeriden yağılar palazlanmaya başlamıştı! Buna emindi.

Durul Kam, gökyüzü ile ilgili görüşlerini söyleyince İl Kağan'ın hırçın tavırlarına maruz kalmıştı. Kağan, beynini kemiren kuşku kurtlarının dürtüsü ile Durul Kam'ı epeyce azarlamış ve onu gözünün önünden kovmuştu. Durul Kam'ın görüşlerine saçmalık olarak bakıyordu. Durul Kam ise hayatında ilk defa bu kadar şiddetli azar işitmenin üzüntüsü ile çadırına geri dönmüştü.

İl Kağan, beyninde ateşlenen fitile yeni bir kıvılcım daha vurmuştu. Durul Kam, kendisini kıskanan ve tahttan indirmek için ayak oyunu düzecek olanların safında olabilirdi. Hatta olabilirdi değil kesin o saftaydı! Koca İl Kağan bir anda işkillenme sayrısı oluvermişti. Artık etrafındaki

* Türe: Adalet.

herkesin her hareketini göz ucuyla en ince ayrıntısına kadar gözetliyor, beraber uyuduğu evdeşinden bile kuşkulanıyordu. Kendisini bu düşünceye öyle bir kaptırmıştı ki; savaş biter bitmez bütün “dirlik bozucuları” ortaya çıkarıp asmaya karar vermişti. Bunların en başında da savaş hazırlıklarına başlanırken kendisini Persler ile boyunduruk altında olan Moğol ve Otuz Tatar kabileleri hakkında uyarın Buyruk Kuçar ve Durul Kam vardı.

Buyruk Kuçar, Perslere dikkat edilmesi gerektiğini, onların sıcak görünen yüzlerinin sahte olduğunu, ellerine fırsat geçince üzerlerine saldırmaktan çekinmeyeceklerini İl Kağan’a söylemiş, Kağan ise bunu zihninde farklı yorumlayarak dirlik bozucuların kendisinin şanını düşürmeye çalıştıklarını, tüm dost devletler ve imparatorlarla arasını kötü ettikten sonra baskı ile tahttan indireceklerini düşünmüştü. Ona göre bu dirlik bozucuların söyledikleri her söz, getirdikleri her haber kesinlikle dirlik bozmaya yönelikti. O, kafasının içinde yoktan yarattığı bu düşünceler ve ruhunu kemiren şüpheye kendini her gün biraz daha tutsak ediyordu. İl Kağan kafasındaki bu düşünceleri kimseyle paylaşmıyordu. Çünkü herkes gizli bir yağı olabiliyordu.

Peki ya Durul Kam ve Buyruk Kuçar neden İl Kağan’ı uyarıyorlar, onun için endişe ediyorlardı?

İl Kağan son birkaç yıldır çok değişmiş, her tavrı ile tepeden turnağa mağrur bir insana dönüşüvermişti. Türk budunu ve Kağanlığı, o güne kadarki en zengin ve güçlü çağındaydı. Topraklar genişti, bereketliydi. Her çeşit zenginlik vardı. Şan, acunun dört bir yanına yayılmıştı. Bütün bunlar budunun birlik ve dirlik içinde olmasıyla gerçekleşmişti elbet. Budunun başındaki Kağanlar da törelerine bağlı, yasalarında adil ve akıl sahibi olunca zaman içinde gücün doruklarına varılmıştı. Persler, Araplar, Mısırlılar ve hatta Yunan kavimleri bile armağanlar, kırınaklar gön-

derip kendisi için övgüler düzdükçe, İl Kağan övülmenin kötü efsununa kapılmıştı. Yabgu Üregir bile bu mağrurlanmanın ve kibrin farkına varmış ancak bu konuda tek kelime bile söz etmemişti. Kibrin şerbetli deryalarında yüzen İl Kağan, elinde bulunan gücün de rahatlığıyla birçok tuhaf kararlar vermeye başlamıştı. Boyunduruğu altında bulunan, Türk olmayan budunların yaşadığı obalardan Türk savaşçılarını çekmesi, onları kendi haline bırakması, sadece vergi zamanları tamgaçları* o obalara göndermesi, ayrıca istediği obadan o hasat yılı vergi almaması çalkanlılara sebep olmuştu. İl Kağan'ı kim daha çok metheder, kim daha güzel ulularsa o budun o sene vergi vermiyor, yahut verse de çok az vergi veriyordu.

Bu göze batan durumu ilk dile getiren Buyruk Kuçar olmuştu. Fakat o da İl Kağan tarafından umursanmamıştı.

“Yağılar sizi fazlasıyla överek, size armağanlar sunarak dirayetinizi zayıflatmaya çalışıyor. Tarkanlarımızı, buyruklarımızı ve savaşçılarımızı boyunduruğumuz altındaki Moğol ve Otuz Tatar budunlarının yaşadığı obalardan ve illerden çektiniz. Ancak onların bizim öteden beri yağımız olduğunu unuttunuz. Her ne kadar boyunduruğumuz altında olurlarsa olsunlar, yağ her zaman o boyunduruğu kırmak için fırsat kollar. Buna Persler de dahil,” diyen Kuçar ne kadar haksız olabilirdi? Gerçekten de bir insanda fazla övgü, kibir meydana getirmez miydi? Fazla kibir bir insanın en zayıf noktası değil miydi?

“Benim boyunduruğumdaki hiçbir budun bana diş bilemeye cesaret edemez. Pers Kralı da benim dostumdur,” diyerek Kuçar'ı huzurundan gönderen İl Kağan'a göre değil miydi!

İl Kağan'a göre yağ; kendi tahtına göz diken ve sallamaya çalışan dirlik bozuculardı. Onun gücünü kıskananlar, kibir adı altında gücünü eksiltmek istiyorlardı. Dost

* Tamgaçı: Vergi toplamakla görevli memur.

ise; onu öven ve yücelten, hangi budundan olursa olsun herkeste. Kimin yağı, kimin dost olduğunu ise zaman gös-terecekti...

* * *

Vakit gün batımını bulmuş, gökyüzü kör karanlık içine gömülmüştü. Ay karanlık bir geceydi. Fakat gökte balkıyan tek bir yıldız yoktu. Owayı savaşçıların ısınmak için yaktığı ateşler aydınlatıyor; ateşlerin ışığı, üzeri buz tutmuş olan Selenga'ya vurdukça ortaya bambaşka bir görüntü çıkıyordu. Buz ile alevin birleştiği bir renk... Biraz yalım kızılı, biraz buz beyazı ve çokça da kör gecenin karası...

İl Kağan, Yabgu Üregir ve karavullarıyla* beraber otağının bulunduğu tepeden aşağı doğru iniyordu. İndikleri yol tepenin eteğinde taşlı, toprak bir yokuş patikaydı. İl Kağan ve beraberindekilerin indiği bu patika yoldan bütün ova açık bir biçimde görülebiliyordu. Elllerinde meşalelerle bazı savaşçılar buz tutan Selenga'nın üzerinde durmuş, ellerindeki kargı ve mızraklarla buzları kırıyorlardı. İl Kağan'ın gözü bu savaşçılara takıldı. Üregir'e dönerek merakla;

“Ne yapıyor bunlar orada?” diye sordu.

Üregir kaygın** bir ses tonuyla;

“Azıkları tükenen savaşçılar onlar. Aç kalmamak için nehrin üzerindeki buzları kırıp, mızrak ve kargılarıyla balık yakalıyorlar. Ötüken'e bir tümen yollayıp yiyecek getirtmeyi düşündük ancak yağı orduları her an karşımıza çıkabileceğinden vazgeçtik” diye cevapladı.

İl Kağan da içerlemişti bu hale. Ancak pek uzun sürmedi bu hali. Tekrar vakur ve mağrur duruşunu toparlayarak:

* Karavul: Muhafız.

** Kaygın: Üzgün.

“Benim savaşçılarım koşullar ne olursa olsun ayakta kalmalı ve kendini yaşatmalı. Yağı ordusu belki birkaç gün daha karşımıza çıkmayabilir. Gerekirse Selenga’daki bütün balıkları yesinler. Hatta ormanlardaki bütün yemişleri kendilerine aş yapsınlar,” dedi. İl Kağan’ın bu sözünden sonra regir hiçbir cevap vermedi.

Yol nemliydi. Muhafızların ellerinde tuttıkları meşale gç bela bu nemli toprak yolu aydınlatıyordu. Toprak nemli olduğu için atların ayakları yer yer çamura saplanıyor ve huysuzlanıyorlardı. Atların üzerindekiler bir Türk değil de başkası olsaydı çoktan yuları elinden kaçırmıştı.

Yol üzerinde aşağı doğru, sıra sıra beğ ve komutan adırıları bulunuyordu. adırı önünde bekleyen askerlerin uyarısıyla adırılarından çıkan beğ ve komutanlar nlerinden geçen İl Kağan’ı diz kırıp bağır basarak selamlıyorlardı. Beğler ve komutanlar İl Kağan’ın nereye gittiğini bilmiyordu. Bu vakitte ovaya inip ordunun yanına gitmezdi. Zira hiçbir komutanın çadırının önünde de durmuyordu. Sadece kendisine verilen selamlara başını sallayarak karşılık veriyordu. En önde ilerleyen karavul başı “Kam otağına vardık sayılır kağanım,” deyince nereye gittiğini anladılar. İl Kağan, Durul Kamın yanına gidiyordu. İl Kağan, karavulla başıyla bir işaret verdi. İşareti alan karavul atını hızlandırarak nden kam otağına vardı.

Kam otağı, yol kenarında ınar ağaçlarının arasına kurulmuş olan, keçeden yapılma bir adırıdı. Otağın önünde duran kapkara büyücek kazanın içinde bir Şeyler haşlanıyor yahut pişiyordu. Dumanları göge usulca yükseliyor, karanlık gökyüzüne bir tl gibi çıkıyordu. Kazanın içinde her ne pişiyor ya da kaynıyorsa ıtır kokular saçıyordu. Otağın önüne varan karavul da bunu hissetmiş olacak ki, varır varmaz atından atlayıp kazanın dibinde durdu ve ıtır kokular saçan dumanı iğerlerine çekti. Gözleri mest olup yarı kapanmış halde iğerine doldurduğu bu güzel kokulu

dumanın etkisine kendini bırakıvermişti. Bir an gözünü açtığında karşısında uzun beyaz sakallı, güleç yüzlü bir yaşlı adam gördü. Adam, otağ kapısının önünde durmuş, kendinden geçen karavula gülümseyerek bakıyordu. Karavul önce biraz tedirgin oldu. Sonuçta bir kam otağının önünde duruyordu. Bu otağa türlü türlü burhanlar, tinler uğruyor olabilirdi. Belki de dumanını içinde çektiği bu kazanın içindeki su, efsunlu bir suydu. Zaten yaşlı adam da da tıpkı kamların anlatılarında ve masallarında söz ettiği ‘İnsan kılıklı tinlere’ benziyordu. Bir cesaretle meşalesini yaşlı adamın yüzüne doğru yaklaştırdığında onu tamamen görebildi ve adamın Durul Kam olduğunu anladı. Durul Kam, karavulun az önce kendisini gördüğünde neler düşünmüş olabileceğini sezmişti. Gülümsedi ve yanına yaklaştı.

“Buyur karavul! Ne istersin bu vakitte?” dedi içtenlikle.

Karavul silkelenerek kendine geldi:

“Bağışlayın, kendimden geçmişim. İl Kağan otağınıza geliyor. Birazdan burada olur. Size haber etmek üzere geldim.”

Durul Kam, İl Kağan’ın konuk geleceğini işitince az evvel gülen yüzü kaybolmuş, yerini endişeli ve sıkıcı bir hal almıştı.

“Var ol” dedi ve otağa girerek içeride duran üç kama durumu bildirdi. Kamlar ellerindeki işleri bırakarak toparlandılar. Kamlardan biri sunu tepsisi hazırlamak üzere otağı ikiye ayıran keçenin arka bölmesine geçti. Diğer iki kam da kilimleri ve yastıkları düzenledikten sonra Durul Kam ile beraber İl Kağan’ı karşılamak üzere otağın önüne çıktılar. Durul Kam ortada, diğer iki kam da ellerinde meşalelerle Durul Kam’ın iki yanında duruyorlardı.

Birazdan ellerinde meşalelerle yukarıdan gelen birkaç atlı görüldü. Aşağı doğru ağır ağır, atlarının gemini çeke

çeke geliyorlardı. Karavullardan birisi en önde elinde büyük bir meşaleyle ilerliyordu. Arkasında İl Kağan ve Üreğir, onların da etrafını saran birkaç karavul vardı. Atlılar otağın önüne varınca durdular. En öndeki karavul kenara çekildi ve İl Kağan atından atlayarak kamlara doğru yürüdü. İl Kağan atından atlayınca kamlar diz kırıp bağır basarak onu selamladılar. İl Kağan, Durul Kam'ın karşısında durdu. Hafif bir gülümseme ile:

“Koca Durul Kam'ın akşam kımızını içmeğe geldik. Otağında bize yer var mıdır?” dedi.

Durul Kam sağ elini kalbinin üzerine koyarak tekrar kağanın önünde eğildi ve;

“Otağımız ulu kağanımızın otağıdır. Kımızımız kağanımızın kımızıdır. Ulu hakanımız otağımıza şan verirler, buyursunlar,” dedi.

Kağan elini Durul Kam'ın omzuna koyarak;

“Buyuralım o zaman koca Durul,” dedi ve beraberce otağa geçtiler.

Kalın keçelerden yapılmış otağın içini desenli halılar, doldurulmuş geyik başları ve kam davulları süslüyordu. Yerler yumuşak keçi kıllarından yapılmış kilimler ve türlü renk ipliklerden örülmüş halılarla kaplıydı. Otağın bu bölümündeki bir köşede sıra sıra, yan yana dizilmiş minder ve yastıklardan oluşan oturak köşesi bulunuyordu. Oturak köşesine içinde kımızlar, darı şarabı ve yemişlerden oluşan sunu tepsi konulmuştu. Hepsi de iştahlandırıcı görünüyordu. İl Kağan'ın gözü otağı ikiye ayıran keçe perdeye takıldı. Keçenin ardındaki bölme ne olduğunu merak ediyordu. Kamlardan perdeyi kaldırmalarını istedi. Kamlar derhal keçe perdeyi kaldırarak bölmeyi açtılar. İl Kağan merakla bölmeye girdi. Özenle bakıldığı belli olan bu bölme birçok şifalı bitki, tütsü çubuğu, el yazması kalınca betikler*, efsun nesnelere, em olarak kullanılan iç-

* Betik: Kitap.

kiler, ayrıca kurutulmuş etler, ayran dolu bir keçi tulumu, kımız küpleri, darı şarabı testileri ve yemiş sepetleri vardı. İl Kağan burada biraz göz gezdirdikten sonra kendisi için hazırlanan sunu tepsisinin yanındaki oturak yerine kuruldu. Kamlara ve Üregir'e de oturmalarını buyruk verdi.

Kamlardan birisi İl Kağan'ın önüne iki çamçak koydu. Birisine kımız, diğerine de darı şarabı doldurdu. İl Kağan, kamların kendilerine ve Üregir'e de içecek doldurmalarını buyurdu. Herkesin çamçağına kımız dolunca İl Kağan elindeki çamçağı kaldırdı ve "Budunumuz ve ordumuz için!" diyerek diğerleriyle beraber çamçağındaki içkiyi yudumladı. İl Kağan sırtını otağın keçe duvarına yaslamış, bağdaş kurarak oturuyordu. Gösterişli bedeni, üzerine giydiği zırh kaplı giysiden her an patlayıp çıkacakmış gibi görünüyordu. Elbisesinin üzerinde uzun, kaval kemiğine kadar uzanan bir kaftan vardı. Dışarıda ayaz hakim olsa da otağın ortasında yanmakta olan ateş içeriyi epey ısıtıyordu. İl Kağan, başındaki gümüş süslemeli borkünü çıkarıp yanına koydu. Ensesine kadar uzanan düz ve siyah saçları çelik gibi sert ifadeli yüzünün etrafına dökülürmüşüti. Tepsinin etrafında dizili oturan kamlar ve Üregir, onun ağzından çıkacak sözleri bekliyorlardı. İl Kağan, dudaklarını çevreleyip çenesine kadar inen gür, sarkık bıyıklarını parmaklarıyla sıvazladıktan sonra bir nefes alıp Durul Kam'a döndü.

"Tinlerinden haber var mı?" diye sordu.

Durul Kam ve diğerleri beklenmedik anda gelen bu soru karşısında şaşırılmışlardı. Kamlar şaşkınlıkla birbirlerine baktılar. İl Kağan gözlerini Durul Kam'a dikmiş halde cevap bekliyordu.

"Evet" dedi İl Kağan tekrar, "bana Gök-Tanrı'nın bizi uyardığını söylemiştin. Ben de sana kög etmeni buyruk vermiştim. Tinlerle konuşmanı söylemiştim. Ne oldu? Konuştun mu? Yoksa gelmedi mi tinler?"

Durul Kam şimdi anlamıştı İl Kağan'ın ne demek istediğini. Ancak nasıl bir cevap vereceğini bilmiyordu. Çünkü durum İl Kağan'ın düşündüğü kadar basit değildi. Günlerce araştırdığı, gözlediği ve sonuca bağladığı bu hal, bir kög ile yahut ayin ile geçecek, hallolacak bir hal değildi. Yine de eline kam davulunu alıp ıssız bir tepeye çıkmış, Gök-Tanrı'ya iyilik, dirlik ve esenlik vermesi için yürekte kögler salmıştı. İğircik vaktine kadar ateş yakmış, ateşte yaktığı efsunlu otların dumanını göğe, ateş tinleriyle beraber Gök-Tanrı'ya göndermişti. Her ne yaptıysa da içindeki sıkıntıyı bir türlü atamamıştı. Onu, yanında bulunan kamlardan başka kimse anlamıyordu. Bir de Üregir'den başka...

Durul Kam, İl Kağan'a cevap vermek için hafifçe öksürüp sesini topladı:

“Ulu hakanımızın buyurduğu gibi, Gök-Tanrı'ya budunumuzun dirliği ve ordumuzun utkusu için kög ettim. Budun, ordu ve hepsinin başındaki başbuğu, Gök-Tanrı tarafından kutsanmıştır. O, bizim sesimizi işitmiştir. Kut verdiği bu yüce budunun Çinlilere karşı kesin bir utku kazanması için savaşçı tinlerini bize yollayacaktır,” dedi. Sesi kendinden emin ve rahatlatıcıydı.

Bu cevap İl Kağan'ı hoşnut etmişti. Sağında oturan Üregir'e göz ucuyla bakıp bıyık altından gülümsedi. İl Kağan çamçağını bir kez daha kaldırdı. Diğerleri de ona eşlik ettiler. İl Kağan çamçağındaki kımızı son yudumuna kadar içtikten sonra tok sesiyle herkese hitaben;

“Ben, Çinlilerin Sarı Deniz dedikleri sulardan Pers kapılarındaki Hazar Denizi'ne kadar yüzlerce obanın, uçsuz bucaksız bozkırların, kışlakların ve illerin hakimi, Türk budunun kağanı, Türk ordularının başbuğu İl Kağan! Sözüm olsun; şu aşağı ovada öbek öbek dizilmiş yüzbinlerce savaşçı, üzerimize gelen yağmayı köküne kadar haklayacaktır. Bundan kuşku duymayın. Onlar ilimizin dört

bir yanından gelen boylarımızın, illerimizin en seçkin, en yiğit savaşçılardır. Bunu neden söylüyorum? Çünkü görüyorum ki Durul Kam pek tasalıdır, pek endişelidir. İçin rahat olsun Durul Kam. Gök-Tanrı, Oğuz Ata'nın tahtına kut verdiğinden bu yana bizimledir, gene bizimle olacak. Eskide yaşamış bilgelerin eskimiş yazıtları aklını karıştırmasın," dedi.

İl Kağan'ın sesinde dizginlenemez bir hırs ve arzu vardı. Bugüne kadar toparladığı en kalabalık orduyla gelen Çinlileri yeneceğinden emindi. Daha savaş patlamamışken, o artık yavaş yavaş Çinlileri bozguna uğrattıktan sonra ne yapacağını hayal etmekteydi. Hanbalık, Ötüken, Karakurum, Karabalsagun, Kaşgar, Urumçi, Alma-Ata, Hoten... Artık bu topraklar hırsını dizginlemeye yetmiyordu. Bozkırlı Türklerin başbuğu kendini bu topraklara sığdıramaz olmuştu. Büyük ordusunun başında daha da ötelere gitmek vardı kömeninde*. Pers diyarlarını aşmak, Mısır kapılarına dayanmak, kadim Arap kentlerine boyunduruk vurup, ünlü Yunan sitelerini talan etmek ve hakim olduğu tüm budunların üzerine otağını kurup oturmak istiyordu. Bu güçlü ordu ile bunu başarabilirdi. Nasıl olsa kendisi de eşi bulunmaz yetenekte, akli üstün kabiliyette bir Kağandı. Persler ve Otuz Tatarlar da böyle diyorlardı çünkü!

İl Kağan hırsının doğurduğu düşlere gözünü seğirtip dalıp gitmişti. Gece, gündüz, yatarken, kalkarken, otururken; hep acunun tek hakimi olduğu günleri düşlüyordu. Bu uğurda kadim töreleri de hiçe saymaya başlamıştı. Ve de kendisine kut veren Gök-Tanrı'nın yasalarını...

Durul Kam; "Ulu hakan!" dedi. Söz almak için bekledi. Düşlerinden irkilen İl Kağan söz verince Durul Kam sözünü devam ettirdi:

* Kömen: Hayal.

“Ben ki hayatını Gök-Tanrı ile kişiler arasında geçirmiş yaşlı bir kamım. Hiçbir şeyi sizden daha iyi bilemem. Ancak merak ettiğim şudur ki; yağının üzerine gitmeyip, canımız olan Ötüken’e bu kadar yakın bir yerde onları karışlamayı beklemek ne kadar doğrudur?” diye sordu.

İl Kağan sanki Durul Kam’ın bu sorusunu umursamıyormuşçasına hiç yüzüne bakmadan:

“Çok doğrudur bu iş Durul, tasalanma sen,” diye cevapladı.

Durul Kam yine söz aldı:

“Bu savaş için dört bir yandaki illerimizden savaşçılar geldiler. Tudunlar, tarkanlar geldiler. İllerimizde çok az yasavul* birlikleri kaldı. Yine boyunduruğumuzdaki Moğol ve Otuz Tatar obalarında, sınır boylarımızda çok az savaşçı kaldı. Bu savaş her ne kadar büyük bir savaş olsa da önlemi bu kadar zayıf tutmamalıydık. Siz de bilirsiniz ki yılanın çatal dili yağının güleç yüzünden yeğdir.”

İl Kağan, Durul Kam’ın bu söylediği sözleri dikkatlice dinlemişti. Buyruk Kuçar’ın söylediklerine ne kadar da benziyordu. Şu kafasının içinde ‘dirlik bozucu’ olarak nitelendirdiği Kuçar... Sanki Durul Kam ve Kuçar birbirleriyle sözleşmiş gibi hemen hemen aynı şeyleri tekrarlamışlardı. Bu ikisinin arasında birlik olduğuna şüphe yoktu. İl Kağan içten içe ‘dirlik bozucuların’ açığa çıkmasına seviniyordu. Ancak içini kemiren kurt gene kıpraştı. Bir şey söylemez ise bu kurt kendini rahat bırakmazdı.

“Sence ne yapmalıydık koca Durul?” dedi İl Kağan. Sesi biraz alaycıydı. Durul Kam’ın cevap vermesini beklemeden, bu kez sert bir tonda devam etti:

“Şimdi sen, o kendi karınlarını bile kendileri doyuramayan Moğolların ve vahşi Otuz Tatarların bizi sırtımızdan vurabileceğini düşünüyorsun öyle mi? Perslerin de en küçük bir açıta bize saldıracağını söylüyorsun? Bence

* Yasavul: İllerde ve obalarda asayişten sorumlu savaşçı birlikleri.

sen ya hiçbir şey bilmiyorsun, ya da kocamaktan aklını yitirmeye başlamışsın!”

İl Kağan’ın bu sözleriyle kamlar ve Üregir bir anda ürpeldiler. Şaşkınlık ve tedirginlikle Kağana bakıyorlardı. Üregir, İl Kağan’ın sözlerini burada bitirmeyeceğini, devam edeceğini biliyordu. Onun daha fazla öfkelenmemesi ve Durul Kam’ın da daha fazla ezilmemesi için söze girdi:

“Kağan! Durul Kam, atanız Ögey Han’dan beri budunumuzun en bilge kişilerindendir. En az Tudunlar kadar düşünce söyleme hakkı vardır. Ögey Han’dan bu yana ne atanızın ne de sizin hiçbir işinize karışmamıştır,” dedi. Ancak Üregir’in iyi niyetli bu sözleri Kağandan ters yanıt gördü. İl Kağan öfkeden kızarmış gözlerini Üregir’e dikti ve sertçe;

“Sen de mi bana akıl verirsin Üregir?” diyerek azarladı. Üregir, Kağanın bu sert azarlamasından sonra başını öne eğmekle yetindi.

İl Kağan tekrar Durul Kam’a döndü:

“Daha o gün seni azarlayıp otağına yolladım. Sonra günlünü etmek için otağına geldim, konuğun oldum, kırmızını içtim. Ama görünen o ki senin aklın hâlâ aynı yerinde kalmış! Beni dinle koca Durul! Senin bilgeliğin karşısında bağır basarım. Ama senin de benim hakanlığıma bağır basmanı isterim! Senin aklın gibi akıllı olan her kim varsa onlar da akıllarını başlarına alsınlar! Ben burada, aşağı ovadaki bu koca orduyla büyük Çin ordusunu düz edip bu büyük utkuyu tadacağım. Beni bu yoldan ne senin inandığın boş işaretler çevirir, ne de vermeye kalkıştığın öğütler,” dedi.

İl Kağan kükrer gibi söylemişti bu sözleri. Durul Kam ise İl Kağan’ın her sözünden sonra biraz daha üzülmüş, biraz daha yaralanmıştı. İl Kağan’ın sözlerinden kafasında kuşkular olduğunu anlamıştı. “Senin aklın gibi akıllı olan her kim varsa onlar da akıllarını başlarına alsınlar!” ne de-

mekti? Durul Kam, henüz ne ile suçlandığını bilmiyordu. Anlamaya çalışıyor fakat bir sonuca varamıyordu.

İl Kağan ise yanılmadığını düşünüyordu; Durul Kam dirlik bozucuydu! Durul Kam da başı önünde düşünüyordu; İl Kağan benliğini kaybetmişti. Ruhu ve gözleri körelmişti. Yine de yaralanmış ruhunun derinlerinden Gök-Tanrı'ya yakarıyordu: "Bir ruhu körelmiş, senin yolundan ve törenden dönmüş kişi yüzünden budunumuza felaket verme..."

Durul Kam, diğer kamların ve Üregir'in yüzlerine baktıkça utanıyor, kelimeler boğazında düğümlenip ağzında geveleniyordu. Dayanamadı, ayağa kalktı. Herkes gözlerini Durul Kam'a dikti. Durul Kam halini ve cesaretini topladı. O alışıldık kendinden emin duruşuyla İl Kağan'a baktı. İl Kağan, ona atılmaya hazır bir kaplan gibi bakıyordu. Durul Kam omuzlarını dikti:

"Ulu kağan! Siz İl Kağan, ben Durul Kam. Aklımın içinde dilimden dökülenlerden başka bir şey yoktur," dedi ve biraz durakladıktan sonra sözlerine devam etti:

"Ama buna rağmen benim tamgam yoktur. Tamga da, yargı da sizdedir. Ben Durul Kam. Kimine göre bilge, kimine göre kocamış Durul. Hiçbir zaman budunun töresinden, Gök-Tanrı'nın yasasından ayrılmadım. Tamgası olanın hükmüne karışmadım. Eğer öğütlerimden ve düşüncelerimden bir kuşku duyduysanız ve bu kuşkunuzdan eminseniz..." dedi. Bir dizini yere vurup boynunu İl Kağan'ın önüne eğerek sözünü tamamladı: "Boynumu vurun!"

Durul Kam'ın bu hareketi karşısında herkes şaşırılmıştı. İl Kağan'ın bakışlarında ise en ufak bir değişiklik yoktu. Soğukkanlı Kağan, hâlâ atılmaya hazır bir kaplan gibi bakıyordu önüne boynunu uzatmış olan bilgeye. İl Kağan'ın ne yapacağını kimse kestiremiyordu. Bu öfke ile Durul Kam'ın başını bile vurabilirdi. Kimseden ses çıkmıyordu.

Sadece şaşkınlıkla olanları izliyorlar ve Kağanın öfkesini dizginleyemeyip Durul Kam'ın boynunu vurmaması için içten içe kög ediyorlardı. Sessizlik gittikçe uzuyordu. Sessizlik uzadıkça her an bir gün kadar uzuyordu. Diğer kamlar göz ucuyla, “Bir şeyler yap” dercesine Üregir'e bakıyorlardı. Kendilerini balalıktan alıp yetiştiren altın yürekli adam, boynunu öfkeli Kağanın önüne uzatmış, ölüm dirim arasındaki ince çizginin eşliğinde duruyordu. Bu güne dek tahtı kutsanmış bir Kağanın, ruhu kutsanmış bir kamı öldürdüğü görülmüş şey değildi. Burada, kam otağında kağanın kılıcıyla dökülecek bir kam kanı belki de budunun üzerinde yıllarca kargış* bırakacaktı. İl Kağan da sessiz durduğu her an bunu düşünmüş ve aklını kullanmağa karar vermişti.

Kağan ayağa kalktı. Altın kurt başı kabzalı, çelik gövdeli kılıcını kınından bir hamlede çekerek ucunu Durul Kam'ın boğazına dayadı. Kılıcının ucuyla çenesinin altından tutarak başını kaldırdı. İl Kağan, o an hayatı boyunca çok az gördüğü bir bakışa tanık oldu. Yıllar yılı nice namli beğlerin, cesur komutanların ve büyük hanların bu kılıcın ucunda ölüm korkusuyla yalvardıklarını gören İl Kağan, yine bu kılıcın ucunda, yine ölümün ucunda olan ama gözlerinde korkudan zerre iz taşımayan bir yaşlı bilgeyi görüyordu.

“Seni bağışlıyorum koca Durul” dedi, “ve sana bir buyruk daha veriyorum. Bu ıgırcıktan tezi yok yağı karşımıza çıkar. Sen kög sal, yakar, tütsü yak. Tan atımından önce ordunun yanında ol. Senin başını ben vurmam. Belki yağı vurur da sen de budunun için kanını dökme onuruna erişirsin. Bu da senin bilgeliğine olan saygımın son iyiliği olsun!”

İl Kağan kılıcını tekrar kınına soktu. Tam bu sırada karavullardan birisi kam otağına girerek Karakurum do-

* Kargış: Lanet

laylarından ulakların geldiğini bildirdi. Gelen ulaklar İl Kağan'ın günlerdir beklediği ulaklardı. Çin ordusu büyük ihtimalle Karakurum'u geçmiş olmalı ki ulaklar haber getirmişlerdi. Bu da Çinliler'in tan atımından gecikme yok burada olması demekti. İl Kağan ve Üregir az önce yaşananları bir anda unuttular ve hızla otağdan çıkıp atlarına atladılar. Kağan ve beraberindekiler, atlarını çamurlu toprak yoldan yukarı sürüp gözden kayboldular.

Onlar bu olanları unutmuştu ama Durul Kam'ın aklına mih gibi çakılıp kalmıştı. Üzgündü, kırgındı ve yaralanmıştı. Hiçbir şeyi tasma etmiyordu. Tek tasası, bu ruhu körelen İl Kağan yüzünden koca bir budunun felakete maruz kalmasıydı. İçinde yer edinen o rahatsızlık her ne ise bir türlü ferahlık düşünmesine izin vermiyordu. Tepeye çıkmalıydı, göğe bakmalıydı, yakarmalıydı. Elinden sadece bu gelebiliyordu. Toparlandı. Davulunu aldı, otlarını aldı, tütsüsünü aldı ve kendini tepe yoluna vurdu. Ay karanlık gecede tepeye doğru atının üzerinde ağır ağır ilerlerken hep İl Kağan'ı düşündü. Yaptığı hataları düşündü. Öylesine sapmıştı ki törelerden... Öylesine çığnıyordu ki Tanrı yasalarını... Doyumsuz hırsı her şeyi ezip geçmesine sebep oluyordu.

Her uruşmadan önce, adet olduğu üzere Kağanın öncülüğünde Ata Mağaraya gidilip Gök-Tanrı'ya sarı kısrak adak edilirdi. Halbuki bu savaştan önce ne mağaraya gidilmiş, ne de adak sunulmuştu. Daha önce Pers Kralı'na Türk kızlarından halayık gönderen İl Kağan'ın bir de Ata Mağara'ya gitmemesi orunlu beğlerin de endişesine ve içten kınamasına yol açmıştı. Çünkü kuşaklar öncesinden konulan bir töre ile Türk olmayan budunlara, Türk kanından halayık edip göndermek yasaklanmıştı. Ve Ata Mağara şarttı... Ancak İl Kağan bunların hiçbirini önemsememiş, umursamamıştı. Kağanın "Acunun tümüne hükmetmek ve tüm budunların hâkimi olmak" düşü bir hedef olmak-

tan çıkmış, bambaşka ruh saplantılarına yol açarak kibire dönüşmüştü. Kağanın dost sandığı yağlıları onun ruhunda onulmaz bir gedik açmışlardı. Onlar da biliyordu ki, güçlü birini vurup düşürmenin en etkili yolu onun zayıf noktalarını kullanmaktı. Ve yine biliyorlardı ki, kibir en kuvvetli hisleri bile alt üst edecek kadar güçlü bir ağıydu. Durul Kam, İl Kağan'ın ruhunda açılan bu gediğin sadece bu şekilde hilelerle açıldığına inanmıyordu. Bu işin içinde başka bir iş daha olmalıydı.

Bütün bunlara müdahale etmek için artık çok geçti. Yapılabilecek en büyük hamle, şu anda ağır ağır ilerlediği tepede Gök-Tanrı'ya yakarmak olacaktı. Ve her şey şu karanlık ovada bekleyen bileği bükülmez, kılıcı düşmez yiğitlere bağlıydı. Durul Kam tepeye doğru ilerlerken ovadaki savaşçılara bakıyordu. Savaş için İl Kağan'ın emriyle kazanmış büyük hendeğin içinde ve dışındaki düzlükte ateşler yakıp etrafında oturuyorlardı. Kimisi evdeşli ve çadırlıydı, kimisinin henüz bıyıkları terliyordu. Kimisi ilk kez savaşa katılıyordu, kimisinin ise ömrü savaşlarda geçmişti. Kimisinin saçları ağarmıştı, kimisinin ise gözlerinde toyluğun kıvılcımları bakiyordu.

Azıklarında etleri tükenmişti. Üstü buz tutmuş Selenga'nın buzlarını kırıp tutabildikleri balıkları yiyorlardı. Kırmızları ve ayranları tükenmişti. Ama Selenga'nın soğuk suyuyla susuzluklarını dindiriyorlardı. Yemek ve içmek için yanlarında getirdikleri her şeyleri tükenmişti. Ancak dirençleri her gün daha da artarak çoğalıyordu. Bir an önce yağı ile vuruşmak için can atıyorlardı.

Uzak uzak kopuz sesleri geliyordu Durul Kam'ın kulağına. Kopuz seslerinin eşliğinde söylenen yır tınıları karışıyordu esen rüzgâra. Kopuz tınıları, iç ısıtan ateş çıtırtılarına karışıp yankılanıyordu. Tepeye varan Durul Kam ateş yaktı. Ot kaynattı. Göğe tütsü dumanları saçtı. Köğ saldı. Davul çaldı. Dudağından tek bir kelime dahi dökülmedi.

Sadece kalbini açtı Gök-Tanrı'ya. En yüce kötülük ruhu Erlik Han'ı ve onun Kara Kızlarını kargışladı. Burhanlara ilendi. İyilik tinlerine yakardı. İğircik vaktine kadar elleri göğe kalkık, dizleri üstünde öylece durdu ateşin başında...

Kağan otağının önü eli meşaleli karavullarla doluydu. Kağan'ın çağrısı üzerine bütün beğler gelmişlerdi. Vakit gecenin en zifiri vaktiydi. Güne henüz uzaktı. Gökten usulca yağmur çiselemeye başlamıştı.

Kağan otağı, savaşçıların bulunduğu düzlüğe hâkim bir tepeye kurulmuştu. Otağ, en az yüz kişiyi konuklayacak kadar büyük ve genişti. Bembeyaz otağın tepesinde, ipek kumaşa altın iplikle işlenmiş bir sancak vardı. Dalgalandığı zaman altın işlemesi güneş ışığı gibi çarpıyordu göze. Otağın içindeki tüm mumlar yanıyordu. Ovadan tepedeki otağa bakınca, ay karanlık gecenin bağrındaki dolunay gibi görünüyordu.

Kağan'ın geniş tahtı, altın ve gümüş kakmalarla bezeliydi. Tahtın etrafında dizili, ipek kumaşlarla kaplı tahta oturaklarda beğler oturmuş Kağan'ı beklemekteydiler. Beğler, Kağan'ı beklerken mumların konulduğu süslü gümüş şamdanlara, yerdeki renk renk, desen desen halılara, duvardaki geyik başlarına, kılıçlara, kalkanlara ve üzerinde atlı okçuların, Kağanların, Alplerin çizili olduğu ceylan derilerine göz gezdiriyorlardı. İçerisi gerçekten de hayranlık uyandıracak ve kıskandıracak kadar etkileyiciydi. 'İl Kağan'a da böylesi bir otağ yakışır' diye düşünüyorlardı.

Otağın güzelliğine dalmış olan beğler, tahtın arkasından duyulan ayak sesleriyle irkildiler. İl Kağan gelmişti. Beğler hep birlikte ayağa kalkarak Kağan'ı selamladılar. Kağan, beğlerin selamına karşılık verdikten sonra gösterişli tahtına oturdu ve beğlere de oturmalarını buyruk ver-

di. Beğler, bu kez de hayranlıkla bakan gözlerini İl Kağan'a diktiler. Gövdesinin çeperini örten çelik zırhı, zırhın altına giydiği kalın derilerden yapılmış elbisesi, budunun en iyi demircilerinin elinden çıkan çelik tolgası, dizlerine kadar çıkan, gümüş zincir takılarıyla örülü çizmesi ve sırtından aşağı doğru uzanan örtüğü* içinde çok heybetli, çok görkemli görünüyordu. Otacıların kendisi için özel hazırladığı ıtır kokulu emleri sürdüğü yüzü, gümüş şamdanlarda balkıyan mumların ışığı vurdukça bal mumundan yapılmış gibi görünüyordu. Keskin gözleri ise balmumundan fışkıran bir alev gibi yakıcı ve ürkütücüydü. Beğler, kendilerini akınlara salan, karşılığında yığın yığın ulcalar** ve beğliklerine nam veren bu görkemli hakana güçlü bir bağlılık ve saygı besliyorlar, şükranlarını hiçbir zaman esirgemiyorlardı.

Hizmetçiler, Kağan'a ve beğlere kıymız sundular. Sunudan sonra hizmetçiler huzurdan çekildi. Kağan ve beğleri baş başa kalmışlardı. İl Kağan, kıymız dolu çamçağını 'Budunu ve ordu için' kaldırdı. Çamçaklardaki kıymızlar iştah ve afiyetle içildi. İl Kağan beğleri tek tek süzdü. Gözleri ile yoklama alıyor gibiydi. Eksik birisi var mı diye bakıyordu. Dokuz Tatar Beği Alpar Han, Nogay Beği Kıyat Han, Nayanman Beği Beybolat, Hazar Beği Turaç, Türgiş Beği Kubat, Kağan'ın huzurunda tastamam hazır bulunuyorlardı. Bu beğlerin her biri başında buldukları Türk boylarını, Kağan'ın kendilerinden sorumlu tuttuğu illeri Kağan'ın ve Kağanlığın adına idare ediyorlardı. Hepsisi de saygın, bilge ve savaşçılık kabiliyeti üstün kimselerdi. Türk budununun oluşturan boyların beğliklerini yapmaları sebebiyle kurultaylarda söz önceliği onlardaydı. Çin ülkesinde, Pers ülkesinde ve diğer büyük imparatorluklarda da benzer kurultaylar bulunurdu. Kralın, imparatorun ve Hanın etra-

* Örtüng: Pelerin

** Ulca: Ganimet.

finda toplanan bu kurultaylardaki orunlu kişiler, o ülkenin ve o ülkeye hakim olan hanedanın soyundan olması şartı da taşımazdı. Fakat Türk kurultaylarında sadece Aşına soyundan olan, bu kanı taşıyan kişiler kurultaya katılabildi. Bazı kurultaylarda Kağan'ın isteği üzerine yabgular, komutanlar, bilginler, buyruklar ve tarkanlar da bulunabiliyordu. Tıpkı bugünkü kurultayda olduğu gibi... Beğlerin dışında Yabgu Üregir, Buyruk Sancar, Buyruk Baydualp ve Buyruk Oruçak da Kağan'ın çağrısıyla kurultaya katılmışlardı.

“Beğler!” diyerek söze başladı İl Kağan, “Karakurum dolaylarındaki ulaklarımızın bildirdiklerine göre Çin ordusu Karakurum'u geçmiş bulunmaktadır. Bu da demek oluyor ki tan ağaranda Orhun Irmağı'ndan kuzeyin gün batımına doğru ilerleyecek, şu anda bulunduğumuz yere varacaklardır. Çasıtlarımızdan ve ulaklarımızdan aldığımız bilgilere göre ordularındaki savaşçı sayısı hemen hemen bizim savaşçı sayımıza eşittir. Yani epeyce kalabalıklar. Atlıları göze daha çok çarpmakta. Hepsi de zırhlılar. Yayanları ise çok düzenli. Ancak hiçbir şey bizim burada onları yeneceğimiz gerçeğini değiştirmeyecek! Geçmişte de bizden daha kalabalık orduları az bozguna uğratmadık.”

Beğler, İl Kağan'ı dikkatle dinliyorlardı. İl Kağan çamçağından bir yudum kımız içip kuruyan boğazını ıslattıktan sonra konuşmasına devam etti:

“Bununla beraber yağıya karşı önlemi sıkı tutmak da gerekir.”

Bu sırada söze genç Nayman Beği Beybolat girdi;

“Yağıyı can damarımız olan Ötüken'e yakın bir düzlükte karşılayarak, buraya kadar gelmesine göz yumarak önlemi zaten elden bıraktık. Bu vakitten sonra ne kadar sıkı tutabiliriz?” dedi.

İl Kağan yine duymaya alıştığı o sözleri işitmişti. Genç Nayman Beği Beybolat sözünü hiç kimseden, hiçbir za-

man esirgemezdi. Bu Kağan bile olsa... Beybolat'ın bu yapısını bilen İl Kağan onun bu sözlerine hemen öfkeyle karşılık vermedi. Hem kurultaya gerginlik düşürmek, hem de cesaretini, beğliğini ve törelere bağlılığını her daim takdir ettiği Beybolat'ı ters etmek istemiyordu. Bu sebepten ötürü Beybolat'a sakin bir tavırla cevap verdi:

“Bunu sadece sen değil, senden başka herkes merak ediyor. Çinliler de biz de çok kalabalığız. Onlar ordularını çarçabuk topladılar. Sizler dört bir yandaki illerden gelene kadar Ötüken'deki orduyla onların üzerlerine gidemezdim. Çünkü hem bizden daha kalabalıklardı, hem de onlarla çarpışacağımız yer engebeli kayalık dağları, bataklık ovaları olurdu. Bu durumda da bozguna uğramamız kaçınılmaz olurdu.”

Genç Beybolat, soruyu sorduğundaki cesur bakışlarından hiçbir şey eksiltmemişti. Hâlâ cesurca ve bir şeyleri sorgularcasına bakıyordu İl Kağan'a.

“Orhun'un bittiği yerler alabildiğine düzlük. Karabalsagan'da uçsuz bucaksız düz ovalar var. Gobi Çölü'nün kuzeyinde de aynı şekilde,” dedi Beybolat.

İl Kağan içten içe kızıyor ama belli etmiyordu. Gene zorlama bir sakinlik ile cevap verdi:

“Beybolat! Bize akın eden onlar. Üstlerine giden biziz. Onlar bizi nereye çekerse mecbur orada vuruşacaktık. Sonrasını da düşünüyorum. Onlar bizi savaş boyunca kendi topraklarına çekmeye çalışacaklardı. Ben de bu kısıka giremezdim. Bizi avuçlarının içi gibi bildikleri topraklarda kısıka aldıklarında her türlü hileyi, saldırıyı yapabilirlerdi. Şimdi kendi topraklarından çok uzakta olan bu yerde hileyi düşünmeden sadece vuruşmak zorunda kalacaklar.”

“Kısıka gireceğimizi ya da türlü bir hileye düşeceğimizi sanmıyorum. Biz onları her yerde, her koşulda yenebiliriz.”

Beybolat kuşkularında ve rahatsızlığında haklıydı. İl Kağan'ın güvenmesine, öfkelenmesine aldırılmıyordu. Buduna ve Kağanlığa müthiş bir sadakatle bağlı olan genç Nayman Beği, bu tür tehlike arz eden durumlara karşı kendini tutamıyordu. İl Kağan, kibrini daha da yüceltmek uğruna bir oyun oynuyordu. Ancak burada bir budunun yazgısı söz konusuydu. Ve mevzu bahis olan savaş; yerluların tanık olduğu en çetin savaşlardan birisi olacaktı...

Kurultayda bulunan diğer beğler, Beybolat ve İl Kağan'ın bu karşılıklı konuşmalarını sadece dinlemekle yetinmişlerdi. Diğer beğler de bilgileri ve birikimlerine dayanarak Beybolat'a hak veriyorlardı. Ancak İl Kağan'ın kudretine ve aklına duydukları güven, onları Kağan'ın bildiği bir şeyler olduğuna inandırıyor ve bu inançla yüreklerini ferah tutuyorlardı.

Beybolat, her ne kadar Kağan'ın bu tasarısına kızgın olsa da artık çok geç olduğunu biliyordu. Bu vakitten sonra ne derse desin olan olmuştu. Çin ordularını burada beklemekten başka çareleri yoktu. Tanrı vere de bir kemliğe uğramasınları.

İl Kağan, kurultayda bulunanlara derhal hazırlıklara başlamalarını, en orunsuz erinden, Tarkanına, Buyruğuna, Tudununa kadar herkesin hazır olmasını buyruk verdi. Beğler, Kağan'dan aldıkları buyruk üzerine otağdan ayrıldılar. Ayrılmadan evvel son kez Kağan'ın şerefine çamçak kaldırdılar, onu ululadılar. Beğlerin bu hali İl Kağan'ı rahatlatmıştı. Artık savaşı kazanacağından zerre kuşkusu yoktu. Yarın savaş başlayınca bulunduğu tepeden düşman kanının oluk oluk toprağa akışını ve akan her kanda atılacak utku taymalarını kıvançla seyredecekti. İl Kağan için her şey yolunda gidiyordu. Yüreği ferah, ruhu erinçliydi. Gösterişli tahtında otururken bütün yerluları bedeniyile kaplıymuş gibi geriniyordu.

Beğler otağdan çıktılar. Kendi aralarında yaptıkları kısa bir konuşmadan sonra atlarına atlayarak karavulları eşliğinde tepeden aşağı kıvrılan patika yoldan ovaya doğru inmeye koyuldular. Yağmur şiddetini biraz daha arttırmıştı. Toprak yol balçık gibi çamura kesmişti. Atların ayakları yer yer bileklerine kadar çamura saplanıyor, zorlukla ilerliyordu. Gökten çiselenen yağmur damlaları zifiri karanlığın içinde nokta nokta balkıyordu. Sanki gökte çakılı yıldızlar bir bir toprağa iniyordu.

Ovada bulunan savaşçılar Kağan otağının bulunduğu tepeden aşağı doğru beğlerin geldiğini fark ettiler. Bu durum aralarında bir hareketlenmeye sebep oldu. Bir arada toplaşmış ateşler etrafında oturmakta olan savaşçılar bir anda ayaklandılar ve aralarında konuşmaya başladılar. On binlerce sestten çıkan bir curcuna oluştu. Herkesin dilinden farklı bir söz çıkıyordu.

“İşte! Beğler hazırlık emri vermeye geliyorlar!”

“Sadece yoklamaya geliyorlardır.”

“Kağan’ın otağından geliyorlar!”

“Evet, oradan geliyorlar.”

“Bence kuşanın diyecekler!”

“Bence de...”

“Bence yağış gelmeyecek!”

“Bence de... Bu zamana dek gelmedi, daha da gelmezler. O kadar cesaretleri yok!”

“Bence toparlanmamızı ve savaşın olmayacağını bildirecekler!”

Her kafada yer tutan farklı bir düşünce ve her ağızdan dökülen farklı bir söz... Savaşçıların içinde en akli başında kişiler olan orunlular, savaşçıların hal durumlarını yerinde tutmak için boy beğleri ve Kağan’ın kurultay yaptıklarını, büyük ihtimalle hazırlık emri vermeye geldiklerini söylüyorlardı. Çarpışmaya hazırlanmış, kendisini yağış üzerine atılmaya odaklamış bir savaşçı için savaşmadan geri dön-

mek kabul edilmesi en zor durumdu. Orunluların sözleri, savaşın olmayacağını düşünen savaşçıların yüreklerine biraz olsun su serpmiştii.

Bütün beğler iştahla hazırlık emrini savaşçılara ulaştırmanın heyecanı içindeydiler. Yalnız genç Nayman Beği Beybolat diğer beğlere nazaran biraz durgundu. Otağdan çıktığından beri sürekli aklını kurcalıyor, zihnini paralıyor ve sorularına cevap bulmaya uğraşıyordu. Savaş için hazırlık buyruğı vermeye giden Beybolat'ın heyecanlı ve atılgan olması gerekirdi. Çünkü o, 'savaş' denildi mi en acar haliyle meydana atılırdı. Ancak düşüncelerini kurcalayan karmaşa, duyması gereken heyecanı bastırıyordu. Yanında kendisiyle beraber ilerlemekte olan en yakın adamı Dorukan da Beybolat'taki bu durgunluğu sezmişti. Atını Beybolat'ın atına yaklaştırdı ve sadece Beybolat'ın duyacağı şekilde:

“Neyiniz var?” diye sordu.

Beybolat dalgın bir halde:

“Düşünüyorum...” diye cevap verdi.

“Ne düşünüyorsunuz?”

Beybolat bu kez içindeki hisleri uyandırarak konuştu:

“Kendimi bildiğimden bu yana savaşırım. Onca savaşa girdim, akınlara öncülük ettim. Türlü yağı gördüm, türlü dağlarda, çöllerde savaştım. Çok kalabalık ordu da yönettim, yağı karşısında sayıca daha az olan ordu da. Ama hiçbir savaşta yenilmedim ve hiçbir savaştan çekinmedim. Bu savaştan da çekinmiyorum fakat içimde bir şeylerin kötü gittiğine dair hisler var!”

Dorukan meraklanmıştı:

“Böyle düşünmenize sebep olan ne?”

Beybolat hislerini bastırmadan:

“Yanlış tasarılar var,” dedi. Eliyle büyük hendeğı işaret ederek devam etti; “Bu hendek de nedir? Nasıl bir tasarı bu? Biz yağıdan daha güçlüyse neden hendeğe saklanıyo-

ruz? Bir de ben, ben duracaktım bu hendekte savaşçılarımla. Soydaşlar, kandaşlar göğüs göğüse, kan kana çarpışırken ben bir hendeğin içinde bekliyor olacağım. Ben kendimi kancık gibi hissederim orada!”

Beybolat, savaş cereyan ederken hendeğin içinde beklemeyi kendine yediremiyor, bu durumu sindiremiyor. Bu savaş tertibini hiç ama hiç beğenmemişti. Ona kalsa yağı ordularını daha Ötüken önlerine varmadan tarumar ederdi ya...

Ovaya indiklerinde Beybolat'ın öfke ve sitemi biraz duruldu. Nayman savaşçıları iki yüz at boyu kadar ötede, büyük hendeğin önünde dizilmiş bekliyorlardı. Beybolat hendeği görünce tekrar gayızlandı. Gözlerini sabır çeker gibi kıstı. Sitemini kusmazsa rahatlayamayacaktı. Dorukan'a dönerek hırçın bir şekilde:

“Ben meydanda kılıç sallayacak, at koşturacak beğim. Bir çukurun içinde öylece beklemek ağrıma gider benim. Ama Kağan uslu. Ben biliyorum neden hendeğe beni verdiğini,” dedi.

Dorukan hiç ses etmedi. “Neden?” diye sormadı. Beybolat konuştuğu açılıyor, açıldıkça öfkeleniyordu. Dorukan bu noktada onu konuşturarak daha fazla öfkelenmemeli aksine öfkesine öfke katan konuşmasını dindirmeli, sonlandırmaya çalışmalıydı. Beybolat'ın sadece savaşa odaklanmasını istiyordu. Savaştan sonra uzun uzun, enine boyuna her şeyi konuşurlardı elbet. Ancak şimdi vakit öfkeye kapılma vakti değildi.

Bütün boy beğleri sorumlu oldukları birliklerine hazırlık buyruğunu duyurdular. Buyruğu işiten savaşçılar geçedir, karanlıktır demeden hazırlanmaya koyuldular. Kılıçlar bilenmeye, kargıların ucu keskin hançerlerle soyularak sivriltilmeye, zırhlar silinmeye ve atlar doyuncaya kadar yemlenmeye başlandı. Orunlu, orunsuz tüm savaşçılar pusatlarını ve atlarını son kez gözden geçiriyordu.

Hazırlıklar tüm gece boyunca sürdü. Tan yeri ağardığında yağ bu geniş düzlükte olacaktı. Tan yeri ağardığında Orhun ile Selenga'nın kolları arasındaki bu uçsuz bucaksız ova dehşetli bir çarpışmaya sahne olacaktı. Oluk oluk akan kanın haddi hesabı olmayacak, yeryüzü ve gökyüzü; akbalar savaşçı ölümlerini yiyip bitirene kadar ekşi kan ve kesif ceset kokusuna belenecekti. Nihayetinde bu savaşın kazananı; akbaba ve kuzgun sürüleri cesetler üzerine üşüştüğünde, sancağı ve tuğu kandan balçıklanmış bu toprağa dikili olanlar olacaktı.

Gece rüzgârı usuldur. Uzaklardan çıkan sesleri, en ufak çıtırtıyı bile taşıyıp insanın kulağına getirir. Tıpkı uzak uzak göğe yükselen kam kögleri gibi... Tıpkı uzak uzak inleyen kopuz tınıları ve bazen içli, bazen de coşkulu yırlar gibi...

İl Kağan, Beğler huzurundan çekildiğinden beri tahtında oturuyordu. Üregir de hazırlıklar için otağdan ayrılmıştı. Yalnızca Kağan ve hizmetçileri otağda bulunuyorlardı. İl Kağan tahtında otururken bir yandan gümüş işlemeli çamçağından kımızını yudumluyor, bir yandan da ovadan gelen kopuz ve koşuk seslerine kulak kabartıyordu. Kımızı bittikçe parmağını şaklatarak ya da çamçağını tahtının kolluğuna vurarak hizmetçilerini çağırıp tazeletiyor, kulak kabarttığı tınıları derin bir haz duyarak dinliyordu. Nasıl haz almasın? Her bir koşukta ozanlar kendisini ve büyük orduyu ululuyor, methiyeler düzüyordu. Kulağına gelen her ses böbürlenen ruhunu biraz daha kabartıyordu.

Büyük otağın arka bölümünden genç bir kız, elinde kımız dolu bir toprak küp ile narin adımlar atarak Kağan tahtına doğru yürüdü. Kız, tipik Türk kızlarına nazaran daha kısa boylu ve biraz daha zayıftı. Gözleri çekik lakin biraz daha yumuktu. Kağan'ın arkasından gelerek önünde durdu. Yere diz vurup selamladıktan sonra elindeki küpten Kağan'ın çamçağına kımız doldurdu. Kağan'ın önünde

eğilip çekilmek üzereyken, Kağan tok sesiyle “Min-Li!” diyerek ona seslendi. Kız “Buyur Kağan!” diyerek başını eğdi ve tekrar doğruldu. Kağan, kızın yüzüne hiç bakmıyordu.

“İşitiyor musun sesleri?” diye sordu Kağan.

Min-Li başını otağ kapısına doğru çevirdi ve dışarıdan gelen seslere kulak kabarttı. Sonra Kağan’a dönerek incecik sesiyle:

“İşitiyorum Kağanım! Çok güzel koşuklar...” diye cevapladı.

İl Kağan’ın dudakları hoşnutça gerildi, gülümsedi. Hâlâ genç kıza bakmıyordu. Mağrur bakışları dalgındı.

“Ben bu sesleri çok işittim. Toyluğum, erişkinliğim hep bu sesleri işiterek geçti. Ben bu sesleri her işittiğimde ilk defa işitiyormuş gibi kapılırim...” dedi İl Kağan. Sesi hisli ve buğuluydu.

Min-Li gülümseyerek İl Kağan’ın sözlerini onaylarcasına başını salladı. Sonra çekingen bir tavırla:

“Onlar” dedi, “uruşmayı bir toy gibi görüyorlar. Onlar için savaş meydanında uçmağa varmak, ulaşabilecekleri en yüksek kattır. Bu yüzden bunca kopuz çalarlar ve bunca coşkulu koşuk çığırırlar. Doğrusu onların bu hallerine sanek* olmamak çok güç!”

İl Kağan göz ucuyla Min-Li’ye baktı ve gülümsedi.

Min-Li, yıllar evvel daha küçük bir kız iken, bir Çin Hanlığı ile yapılan savaştan sonra çadır yıkıntuları arasında bulunmuş ve Kağan’ın özel himayesine alınmıştı. Yıllar içinde Türk dilini de töresini de öğrenmiş ve tıpkı bir Türk kıızı gibi yetişmişti. Akıllılığı, becerisi ve bağlılığıyla daha genç kız çağlarında İl Kağan’ın baş hizmetçisi olmuştu. İl Kağan’ın otağındaki tüm işleri Min-Li düzenliyor, Kağan ve ailesine sunulacak yiyecek ve içecekler siniye konmadan evvel Min-Li’nin yoklamasından geçiyordu. Çinli

* Sanek: Hayran, meftun.

kıza bu derece güveniyorlardı. Kağan'a, Kağan'ın evdeşi Begüm Katun'a ve balalarına, Üregir'den sonraki en yakın kişiydi.

İl Kağan çamçağındaki kımızdan son yudumunu aldı. Yüzü bir hoş oldu, ekşidi. Min-Li elindeki toprak küpün ağzını çamçağa uzattı. Ama Kağan kımız istemediğini söyledi. Çamçağını Min-Li'ye uzattıktan sonra; "Sen önceden bu kımızı daha tatlı mayalardın. Tadı biraz acı ekşiye çalar. Başka bir şey mi koyuyorsun içine?" dedi. Min-Li, Kağan'ın bu sözleri üzerine bocaladı, tedirgin oldu. Ne cevap vereceğini bilemedi. Ağzında bir şeyler gevelemeye çalıştı ama neyse ki İl Kağan onun cevap vermesini beklemeden huzurundan çekilip dinlenmesini buyruk verdi. Min-Li derin bir nefes alarak rahatladı. Kağan'ı selamladı ve huzurundan ayrıldı. Arka bölme geçmeden önce durup Kağan'ın arkasından onu gözledi. Küçük gözleri balkıyordu. Elini süt beyaz koynuna atıp bir kolye çıkardı. Kolyenin ucunda bir küçük silindir takılıydı. Silindiri avucunun içinde iyice okşayıp geri koynuna soktu ve dinlenmek üzere döşekliğine doğru gitti.

Ay karanlık gece ığırıcığa doğru ilerliyordu. İl Kağan bütün gece tahtında oturdu. Kulağına vuran tınıları dinledi. Ta ki tan ağarana dek. Ta ki tan ağardığında tahtından kalkıp, ovaya doğru karavullarıyla beraber yol alana dek...

Gökyüzü açılmaya başlıyordu. Gün, kızıl ığırıcığın içinden kül rengine doğuyordu.

Dinmek bilmeyen çamur kokusu genizleri yakıyordu. Ağaçlar, otlar ve toprak hâlâ tam kurumamıştı. Selinga'nın üzerini kaplayan buzlar ise bembeyaz ve ışıl ışıldı. Buz değil de devasa bir mermer tabakası gibiydi. Yay* ve

* Yay: Bahar mevsimi.

yaz çağında gürül gürül çağlayan Selenga, kış aylarında taş gibi buza keserdi. Ovanın karları çoktan erimişti ancak Selenga'nın üzerini kaplayan bu buz tabakası bir türlü erimemişti. Pek de kolay eriyeyeceğe benzemiyordu.

Büyük ordu koşun haline geçmiş, tam düzen halinde bekliyordu. Gözlerini dahi kırpmıyorlardı. Bütün savaşçılar atlarının üzerinde dimdik taş sütunlar gibi duruyordu. Soğuktan kızarmış benizleri demirci ocağında korlanmış tunç gibiydi. Kimseden tek bir ses çıkmıyordu. Sadece ara sıra huysuzlanan atların kişnemeleri ve keskin esen ıgırcık melteminin uğultuları iştiliyordu. Kırpışmayan gözleri sadece bir noktaya odaklanmıştı: İl Kağan'a!

Ovanın kuzey tarafında, göz alabildiğine düzlüğe yayılmış olan büyük ordunun önünde atıyla bir sağa bir sola gidiyordu İl Kağan. Hırçındı, acardı. Savaşçılara seslenecekti. Durdu. Savaşçılara doğru döndü:

“Yiğitlerim!” diye haykırdı. “Herkes birce beraber olsun! Angılarınıza* kazandığınız utkular doğsun! Tüm yerler-sular sizin yağıyı nasıl ezdiğinizi bir kez daha duysun! Kılıcınız kanlanmadan ölmek size zıyan olsun! Damarlarınızın nasıl kabardığını, kanınızın nasıl kaydığını görüyorum. Kılıçlarınızın kabzasını ve yumruklarınızı nasıl sıkığınızı görüyorum. Bir dönüp ardınıza bakın. Bu tepenin ardı, bu tepenin ardındaki koyaktan sonrası Ötüken'dir. Yağı oraya girerse onurunuz düşecek! Yurdunuz yıkılacak! Ne evdeşiniz, ne balanız, ne oğuşunuz** kalacak!”

Kağan, savaşçıların gözlerindeki cesareti sezdi. Sözlerini kutsal ant ile noktalandı:

“Bu vakitten böylesi ananız, atanız, yavuklunuz kılıçlarınızdır. Oğuşumuzun, budunumuzun ve yurdumuzun dirliği sizin elinizdedir. Pusatlarınıza ilk sarıldığınızda verdiğiniz antları anımsayın. Son damla kan cenk mey-

* Angı: Hatırlayış, anımsayış.

** Oğuş: Aile.

danına damlamadan kılıcı kınına koyarsak Tanrı'nın ve ataların ruhlarının kargışı üzerimize olsun! Durduğumuz yerin bir adım ötesine tek yağı geçirirsek gökler üzerimize yıkılsın!”

Savaşçılar hep bir ağızdan haykırdılar:

“Gök girsin kızıl çıksın!”

“Gök girsin kızıl çıksın!”

“Gök girsin kızıl çıksın!”

Kağan konuşmasını bitirdi. Bir el işareti yaparak bütün beğleri yanına çağırdı. Birliklerinin başında duran beğler atlarını sürerek Kağan'ın yanına geldiler. Kağan önce Üregir'e döndü:

“Karakurum'daki diğer ulaklar niçin hâlâ dönmediler?” diye sordu.

Üregir kaygılı bir tavırla:

“Sanırım daha da dönmezler Kağan'ım...” diye cevapladı.

İl Kağan durumu anladı. Dişlerini sıkarak:

“Kesin yakalamıştır Çinliler. Öldürmezler de hemen,” dedi.

“Buşkuya* gerek yok Kağanım. Yakaladılsa bile ulaklarımız tutsaklıktayken dahi ölürler de konuşmazlar.”

İl Kağan biraz sakinleşti; Üregir haklıydı. Boy beğleri-ne döndü:

“Siz” dedi, “görevinizi unutmayın. Ölene kadar birliğinizin başından ayrılmayın. Bir birliğin dirliği, başındaki tuğluları sağ gördükçe yerinde olur. Olur da Çin ordusu bizi aşar Ötüken'e varır diye buşkuya kapılmayın. Öyle bir şey olsa bile Ötüken'e varamadan ölürler. Çünkü buradan Ötüken'e giden yolun her yerine ve tepelere bölükler yerleştirdim. Hiçbir şey olmasa çarpışmaktan dermansız düşerler. Şimdi geçin birliklerinizin başına ve bana utku muştuları ile dönün.”

* Buşku: Telaş.

Boy beğleri birliklerinin başına döndüler. Kağan da karavullarıyla beraber ordunun tam arkasında yükselen, ovaya hâkim bir tepeye çıktı. Yanındaki karavulları ve Üregir ile beraber savaşı buradan izleyecekti. Kendi tasarladığı ve ilk kez uygulayacağı savaş taktiğini bu vuruşmada deneyecek, ovaya hakim bu tepeden çıplak gözle izleyecekti. Eğer bu taktik başarılı olursa ondan sonra değme Kağanın namına! Kurt kapanı, Türk kıskacı bunları koy ardına gitsin. Bundan sonra dört bir yanda 'İl Kağan saldırısı'ndan bahsedeceklerdi. Çağlar boyunca yüce yüce imparatorlar, bileği bükülmez savaşçılar hep bu taktiği kullanacaklardı.

Vakit, Selenga buzlarının altındaki sular gibi akıyordu. Gün, kül renginde açılmıştı. Yine ağır bir sessizlik çökmüştü ovaya. Bütün gözler ovanın güneyine, Çin ordusunun geleceği yöne bakıyordu. Günlerdir zorlanan sabır artık çatlama noktasına gelmişti. İl Kağan da homurdanmaya başlamıştı. Belli ki onun da sabrı iyice tükenmişti. Bir an önce çarpışıp, utku ile ayrılmak istiyordu buradan. En çok merak ettiği de uzun zaman üzerinde çalışıp kurguladığı tasarımın bu savaşta nasıl işleyeceğiydi.

Nihayet uzaktan kızıl elbiseleri içinde Çin ordusu göründü. Ağır ağır geliyorlardı. Beklenen yağmur görünmüştü ve artık hiçbir şeyden geri dönüş yoktu. Hafife alınmayacak kadar kalabalıklı. Kuşamları tamdı. Atlıları, yayanları tam bir koşun halindeydi. Gittikçe yaklaşıyorlardı. Yaklaştıkça sayıları da belli oluyordu. Türklerden daha kalabalıklardı. Ne de olsa yerler-suların en kalabalık budunuydular. Bütün Hanedanların birleşip küçük bir ordu oluşturması düşünülemezdi.

Çin ordusu dört bin at boyu kadar ötede durdu. Allı kızılı sancakları Ötüken önlerinde dalgalanıyordu. Bu görüntü bile Türk savaşçıları çileden çıkarmaya yetmişti. Herkes sükün etmek için sabırsızlanıyordu.

Çin saflarından bir atlı yerinden fırlayarak, atını dörtnala Türk saflarına doğru sürmeye başladı. Bu esnada Türk saflarından da bir atlı fırlayarak atını onun üzerine doğru sürdü. İki atlı ovanın ortasında karşı karşıya durdular. Şimdi uruş meydanlarının eskimeyen ve eskimeyecek olan bir töresini yerine getireceklerdi.

Önce ellerini havaya kaldırarak birbirlerini selamladılar. İnce sesli Çinli konuşmaya başladı:

“Han’ımız Çu-Hi, Türk İmparatoru İl Kağan’ın ordusunu çekmesini ve kendisiyle anlaşma yapmasını öneriyor. Bu anlaşma karşılığında tek bir Türk savaşçısının kanı akmayacak ve anlaşmaya bağlı kalınacak.”

Türk atlısı, Çinli’nin bu sözlerini dinledikten sonra keskin bir dille cevap verdi:

“İl Kağan, Han’ınızdan gelecek hiçbir öneriyi kabul etmiyor. Anlaşma yapılamaz. Kineşme söz konusu bile değildir. Kağanımızın kabul ettiği tek şey vuruşmak. Eğer kan akmamasını istiyorsanız sancaklarınızı indirip boyun eğin. Bunun dışında bir şeyi kabul etmiyoruz. Ordumuz buraya savaşmak için geldi, kineşmek için değil.”

Çinli bu sözler üzerine sordu:

“Son sözünüz mü?”

“Evet. Bunu Han’ımıza böylece bildirin.”

İki atlı tekrar birbirlerini selamladıktan sonra dörtnala saflarına döndüler. Atlı, ordunun yanına döndüğüne tüm beğlerin ve komutanların gözü tepede durmakta olan İl Kağan’a çevrildi. Sırtındaki örtüğü arkasına savuran İl Kağan sağ elini havaya kaldırdı. Savaşçılar hücum duruşu aldılar. Ve Kağan sağ elini yere hızla indirende ordunun sol kanadındaki atlılar yıldırım gibi yerlerinden fırladı. Bunun üzerine Çin ordusunun sağ kanadındaki öncü atlı birliği de hızla yerlerini terk edip karşı hücumla geçtiler. Ancak beklenmeyen bir şey oldu ve Türk atlıları gerisin geri çekilmeğe başladılar. Sol kanat çekilirken sağ kanat-

taki atlılar daha kalabalık bir şekilde sökün etti. Bu sırada hendekten olanları seyretmekte olan Beybolat toprağı sarak; “Yanlı! Yanlış yapıyoruz!” diye söyleniyordu. Yanında bulunan Dorukan onu sakinleştirmeye çalışıyordu:

“Sakin olun. Bizim atlılarımız onlardan daha güçlü ve kalabalık. Hepsini ezerler,” diyordu. Oysa Beybolat hiç de öyle düşünmüyordu:

“Ne ezmesi! Asıl ilk başta sökün eden birlik akına devam etse ezerdik. Çinliler hızlarını kesmediler. Ama bizim daha yeni sökün eden birlik hem hızlanmak için hem de hareket değiştirmek için vakit kaybedecek. Bu da onlara vakit kazandıracak.”

Beybolat’ın bu görüleri haklı çıktı. Hızla gelen Çin atlıları bir anda yaylarını ellerine aldılar. Daha yeni hareket değiştirmekte olan Türk atlılarının üzerine yağmur gibi ok yağdırmaya başladılar. Tümenbeği Çakırça, daha Çinliler yaylarını çektiğinde olacakları sezmişti. Var gücüyle atlılarına “Kalkanlaaar!” diye bağıarak, üzerlerine yağın ok sağanağından kalkanlarıyla savunmalarını buyurmuştu. Buna rağmen oklar çoktan yaylardan fırlamış, gökten üzerlerine doğru inmeye başlamıştı. Atlıların birçoğu kalkanlarını çıkarmakta gecikince oklar birer birer üzerlerine saplanmaya başladı. Ölümcül yerlerine ok saplanan savaşçılar, atlarından düşerek can veriyorlardı. Oklar bazılarının zırhlarına çarpmakla yetinmiş, bazıları kalkanlara saplanmıştı. Bazı oklar da süvarilerin atlarına saplanmış ve savaşçıların atlarından düşerek yaralanmalarına sebep olmuştu. Boğazına, gözüne, başına, eline, koluna, bacağına ok saplanan savaşçılar toprağın üzerinde kıvranıyorlardı.

Bu esnada İl Kağan’ın buyruğı geldi. Sağlam olan savaşçıların doğrulup düzene girerek kalkanlarını kendilerine siper etmelerini ve bu şekilde Çinlilerin üzerlerine yürümelerini buyruk vermişti. Beybolat olanları gördükçe kendine hakim olamıyordu:

“Okçuları ortaya yerleştirip karşı ok saldırısı yapmalı! Bunlar ne yapıyor? Hepsi ölecekler orada!” diyordu öfkeyle. Dorukan ise soğukkanlılığını koruyarak gene Beybolat’ı sakinleştirmeye çalışıyordu. Ancak Beybolat sakinleşecek gibi değildi. Başından beri kabullenemediği bu savaş taktiği onları bozguna uğratacaktı. İl Kağan’ın çıldırdığını yahut bugüne değin edinmiş olduğu tüm savaş bilgilerini unuttuğunu düşünüyordu. Olacak iş değildi! Karşı ok saldırısıyla hem Çinlileri püskürtmek hem de ok saldırısına uğrayan savaşçıları korumak varken, zaten ok saldırısıyla dağılmış olan savaşçıları göz göre göre ölüme yolluyordu. Ovada karşı karşıya duran iki büyük ordu vardı ancak sadece iki birlik birbiriyle çarpışıyordu. İki taraf da birbirlerinin güçlerini ölçüyor hemen büyük bir çarpışmaya girmek istemiyordu. Beybolat bunu bir savaş taktiği olarak değil ‘korkaklık’ olarak görüyordu.

Tümenbeği Çakırça, ulakla gelen İl Kağan’ın buyruğunu savaşçılarına duyurdu. Bütün savaşçılar yere çöküp büyük kalkanlarını kendilerine siper ettiler. Hiçbir saldırı hareketi göstermeden tamamen savunmaya geçtiler. Böyle bir durumda, üstünlüğü elinde bulunduran Çin atlıları durur mu? Ani bir hamleyle yere çökmüş olan Türk savaşçılarının üzerine akın ettiler. Türk savaşçıları da saldırının farkına varınca ayaklandılar. Ayaklandılar ama üzerlerine çullanan saldırıya ancak kendilerini koruyabilecek kadar karşılık veriyorlardı. İki birlik göğüs göğse gelmişti nihayet. Kılıçlar kınından çıkmış, erce dövüş başlamıştı. Kendilerini var güçleriyle savunan ve var güçleriyle üzerlerine inen kılıç darbelerini savuran Türk savaşçıları, yağıya ilk kayıplarını da verdirmeye başlamıştı. Ama ne yazık ki ilk ok saldırısında birçok savaşçısını yitirmiş ve kalanlarının da birçoğu yaralanmış olan Türk savaşçıları daha fazla dayanamıyorlardı. Çinli savaşçılar, Türk savaşçıları kısa sürede çevreleyip kısıp aldı. Bu canlı kısıp, Türk

savaşçılarını öldüre öldüre daraltıyorlardı. Çakırça'nın birliği yok olmak üzereydi. Son ana kadar bahadırca kılıç sallayan Tümenbeği Çakırça kürek kemiğine aldığı kılıç darbesiyle kanlar içinde yere yığıldı. Kılıcı bir yana, kalka-nı bir yana savruldu. Yere yüzüstü kapaklanıvermişti.

Birisi onu omuzlarından tutarak sırtüstü çevirdi. Göz-lerini açtığı anda her yeri bulanık görüyordu. Başında Moğol kalpaklı birisi duruyordu. Kendisini çeviren kişi o idi. Çakırça onu hemen tanımıştı. Bu adam, yıllardır Türk boyunduruğunda bulunan Mançurya yakınlarında konuşlu bir Moğol obasının beğiydi. Adam, kara kuru suratındaki o iğrenç sırtışıyla Çakırça'ya bakıyordu. Çakırça hâlâ ne olduğunun farkına varamamıştı. Bu adamın Çin safında ne işi vardı? O, yıllarca Türk boyunduruğunda bulunan, fazlasıyla iyilik gören ve İl Kağan tarafından da sevilen birisiydi. Öyleyse bu ne demek oluyordu? Zihnini hırpalayan bütün bu karmaşa ve kürek kemiğindeki kılıç yarasının acısı onu iyice bitkin düşürmüştü. Adam, Çakırça'nın başucuna çöktü ve kulağına eğildi:

“Gördüm” dedi, “Birazdan sonsuza dek kapanacak olan o gözlerindeki şaşkınlığı gördüm.”

Çakırça, ciğerlerinden çıkan soluğunu zorlayarak:

“Neden?” diye sordu.

Adamın ağzı hâlâ kulağının dibindeydi. Pis nefesini kulağında hissetti tekrar:

“Sen neden buradaysan ben de o yüzden buradayım. Yağlıları yenmek için.”

Adam, bunu söylerken arsızca gülüyordu. Çakırça gene konuştu:

“Bunu erkekçe yapabilirdin.”

Adam güldü:

“Kendini kandırma. Ağrına gidiyor şu düştüğün hal, iyi biliyorum bahadır komutan.”

Tümenbeği Çakırça kendini zorlayarak son sözlerini söyledi:

“Ağrıma giden bir şey varsa o da senin gibi bir kancığın kılıcıyla ölmek. Bir erkeğin kılıcıyla ölmeyi yeğledim. Demek Tanrı’ya karşı bir suç işlemişim ki bana bunu hak gördü. Umarım beni bağışlar...”

Ağzında biriken kanı Moğol’un yüzüne tüküren Çakırça, göğsüne dalan kılıç darbesiyle uçmağa vardı...

O günkü uruşmada büyük ordular meydana çıkmadı. İl Kağan da, Çin hanedanlarının baş seçtikleri Çu-Hi de birbirlerini tartmak amacıyla karşılıklı bölükler salıp kısa fakat kanlı çarpışmalar yapmışlardı. İlk çarpışmalardan Çinliler kazançlı çıkmıştı. Zira Türk savaşçılarının verdiği kayıp, Çinlilerden epeyce fazlaydı.

Akşam olup ay karanlık gece ovaya çöktüğünde iki taraf da ölülerini meydandan topladılar. Meydan kana belenmişti. Parçalanmış cesetler, kırık kılıçlar, ezilmiş tolgalar... Binbir güçlkle ölümler toplandı. İlk başta Selenga Irmağı’na atmak istediler ama ileriki günlerde doğabilecek su ihtiyacı düşünüldüğünden bundan vazgeçtiler. Çinliler, ölü savaşçıları yakarak küllerini toprağa gömdüler. Türk savaşçıları ise üst üste yığılarak büyük çukurlara gömüldü. Kamlar son kez ölümler için kög saldılar. Uçmağa varan savaşçılar için Tanrı’dan ve onların ruhlarını Tanrı’ya götüren Yayık Han ve Suyla’dan, onların Tanrı katında dirlik içinde olmaları için yakardılar. Ve büyük çukurlar kapandı...

İl Kağan, Beğleri otağına çağırıldı. Bütün Beğler, Kağan otağında toplandılar. Halleri bozuktu. İlk gün alınan bu bozgunu hiç beklemiyorlardı. İçlerinde halini en belli eden kişi ise Beybolat’tı. Halinin ne olduğu çakır gözlerinin içindeki öfkeden belli oluyordu. Otağda ayrıca Durul Kam da hazır bulunuyordu. İl Kağan onu da çağırılmıştı. Durul Kam da olan biten her şeyin farkındaydı ancak gene

de soğukkanlı duruyordu. Kendisine şu durumda söz düşmeyeceğini düşünüyordu.

İl Kağan geldi. Beğler ayağa kalkarak onu selamladılar. Herkes oturdu. İl Kağan pek hali bozuk gibi durmuyordu. Hatta hiçbir şey olmamış gibiydi. Sanki Çinliler ilk gün koca birlikleri yok etmemiş, verilen yanlış buyruklar yüzünden binlerce savaşçı ölmemişti. Bir de Beğlere dönerek sordu:

“Neyiniz var?”

Beğlerden ses çıkmadı. Hiç kimseden ses çıkmayınca Beybolat cevap verdi:

“Kaybedilmiş bir çarpışma ve koca bir çukuru dolduran sayısız savaşçımız var Kağanım!”

İl Kağan sakince:

“Ne var bunda Beybolat?” dedi.

Kağan’ın bu vurdumduymaz tavırları Beybolat’ı daha da köpürtüyordu. Ancak kendisi bir Beğ idi, karşısındaki de Kağan. Her sözü, her tavrı buna göre olmalı, aşırıya kaçmamalıydı.

“Koca bir çukur dolusu savaşçı diyorum ve kaybedilmiş...” dedi Beybolat. İl Kağan lafını yarıda keserek söze girdi:

“Bu bir savaş Beybolat! Ölmeden, öldürülmeden kazanılmıyor! Toy bir er gibi konuşma!”

İl Kağan sesini yükselterek konuşmuştu. Beybolat’ın iğneleyici sözlerinden duyduğu rahatsızlığı gizlemiyordu. Öfkeli ve yüksek sesle konuşması da bunun göstergesiydi. Ancak Beybolat da içinde birikenleri dökmek istiyordu. Sakin bir sesle:

“Toy bir er değilim. Bir çarpışmanın ve binlerce savaşçının göz göre göre yanlış emirler yüzünden kaybedilmeyeceğini bilecek kadar bilgiliyim,” dedi.

Beybolat gene iğnelemişti İl Kağan’ı. İl Kağan, Beybolat’ın bu sözü üzerine sesini yükseltmeden karşılık verdi:

“Buyruklarımın yanlış olduğunu düşünüyorsan gel tahtıma sen otur. Sen bir Beğsin. Senin kağanın benim. Benim işim buyruk vermek, senin görevin buyruklara baş eğmek. Sorgulamak değil!”

Beybolat tam bu sözlere bir cevap verecekti ki kurultayın en yaşlısı olan Nogay Beği Kıyat Han söze girdi:

“Burada birbirimizle kapışmak için bulunmuyoruz. Ne kadar fena! Yağı karşımıza dikilmişken bir de kendi aramızda mı dirliksizlik çıkaracağız?” dedi. Kıyat Han, Beybolat’ı iyi tanırdı. Onun Kağan’a cevap verip gerginliğin daha da körüklenmemesi için bilerek söze girmişti.

Kıyat Han’ın sözlerinden sonra Türgiş Beği Kubat Han söz aldı:

“Bugün olanlar birbirimizle tartışacak kadar önemli değil. Ancak savaşçılarımızın da halini epeyce bozmuştur,” dedi.

Hazar Beği Turaç, Kubat Han’ın sözlerini onaylarcasına başını salladı ve söz aldı:

“Kubat Han doğru söyler” dedi, “savaşçılarımızın haleri bozulmuştur. Onların hal durumunu düzelterek bir şey lazımdır. O da utkuyla çıkacağımız bir çarpışmadır. Yarın ıgırcıkla beraber sökün etmeliyiz. Savaş sıcakken devam etmeli. Fazla beklememeli,” dedi.

İl Kağan, Turaç’ın sözleri üzerine başını salladı:

“Beğler haklılar. Savaşçının hal durumu iyi olmalı. Bugünün öcünü alacağımızdan kuşkunuz olmasın. Sizler sadece savaşçılarınızı hazır tutun. Kimsenin gevşemesini istemiyorum. Her gün bir önceki günden daha iyi olacak.”

İl Kağan’ın sözleri Beğleri memnun etmişti. Beybolat hariç. O hâlâ kuşkulu ve öfkeliydi. Yine de içinden dilek veriyordu. Tıpkı diğer beğler gibi, İl Kağan’ın bildiği bir şeyler olduğuna inanmak istiyordu.

Kısa süren konuşmalar sonrası beğler, Kağan’ın huzurundan çekildiler. Kağan, Durul Kam’ın kalmasını istedi.

Onunla kurultayda hiç konuşmamıştı. Bire bir, baş başa konuşmak istiyordu. Durul Kam, ellerini göbeğinin altında saygılıca kavuşturmuş, tahtta oturan İl Kağan'ın karşısında duruyordu. İl Kağan kalın kaşlarını kaldırıp Durul Kam'a baktı.

"Erinçli misin koca Durul?" dedi tok sesiyle.

Durul Kam çekingen bir şekilde:

"Neden erinçli olayım Kağan?" dedi.

"Bak, bugünkü çarpışmadan utku alamadık. Şimdi sen içinden diyorsundur; 'Ben demiştim başımıza bir fenalık gelecek diye.'"

Durul Kam'ın artık katlanacak hali kalmamıştı. İl Kağan yine ileri gidiyor, olmayacak sözler söylüyordu. Karşısında mağrurca oturan bu adam herkesin gözünde bir Kağan olabilirdi ancak kendi gözünde artık dizginlenmesi gereken yoldan çıkmış birisiydi.

"Ulu hakan!" dedi Durul Kam. Sesi titriyordu. "Bu dediğiniz ancak çatal dilli, kem gözlü birine yaraşır. Benim öyle olduğuma dair bir kuşkunuz mu var?"

İl Kağan alaycı bir içtenlikle:

"Hayır, kesinlikle! Yalnızca senin başka düşüncelere saptığını düşünüyorum. Bu da benim erincimi bozuyor," diye cevapladı.

Durul Kam başını dikleştirip gözlerini pekleştirdi:

"Ben de" dedi, "ben de sizin yanlış düşüncelere saptığınızı düşünüyorum. Ve Gök-Tanrı'nın bu yüzden bize felaket işareti gösterdiğine inanıyorum," dedi.

Beybolat'ın tavırlarından iyice rahatsız olan Kağan, şimdi de Durul Kam'ın söyledikleriyle taşıtı. Kağan, kendini bilmezlik olarak gördüğü bu tavırlara daha fazla sabır gösteremedi. Kabaran öfkesiyle Durul Kam'a sertçe bağırdı:

“Senin gördüğün işaretler yerin dibini boyulasın! O söylediğin deli saçmaları umurumda değil! Eğer atalık* olmasan senin başını çoktan vurmuştum. Sen hangi cüretle beni yoldan çıkmakla kınıyorsun? Asıl sen yoldan çıkmışsın. Bugüne dek hiç evdeşin olmadı senin. Sanırım geceleri otağına Kara Kızlar** geliyor ve onlarla oynayıyorsun! O yüzden bu kadar kendini kaybetmiş olmalısın. Şimdi git ve sana buyurduğum işlerle uğraş! Eğer bu savaşta ölmez isen, senin kıyınını Ötüken’e döndüğümüzde ben keseceğim koca Durul, haberin olsun!”

Durul Kam otağdan ayrıldı. Ama bu kez başı dik ayrıldı. Söyleyeceğini söylemişti. Hiçbir şeye dair korkusu kalmamıştı. Zaten burada, savaşta ölmezse Ötüken’de İl Kağan öldürecekti onu, belliydi. Kağan tahtına olan saygısını kaybetmeden ‘ölür ayak’ her şeyi söylemeye karar vermişti. Bir umut; belki de bu tavırları İl Kağan’ın özüne dönmesine sebep olabilirdi.

40 gün sonra...

Savaşın sürdüğü kırk gün boyunca her gün daha sert çarpışmalar meydana gelmişti. Her gün daha fazla kan akmıştı. Kılıçlar her gün daha fazla şakırdamış, her gün daha fazla ok fırlamıştı yayından. İki ordu da sayısı bilinmeyecek derecede kayıplar vermişti kırk gün boyunca. Kırk günün sonucuna bakıldığında ise Türkler daha üstün görünüyordu. Çünkü Çinliler, savaşın başladığı ovanın

* Atalık: Atadan kalan, atanın emanet ettiği.

** Kara Kızlar: Gök-Tanrı inancında, kötü ruhların efendisi Erlik Han’ın kızları olduğuna inanılan ruhlar. İnanca göre; Kara Kızlar musallat oldukları insanları etkilerler ve onları kötü huylara ve düşüncelere sevk ederler.

daha güneyine çekilmek zorunda kalmışlardı. Her gün biraz daha güneye çekilmişlerdi. Onların gerisin geri adım attığı her gün ise Türklerin daha fazla iştahlanmalarına, daha da cesaretlenmelerine yol açmıştı. Daha kırk gün önce iki ordu da Ötüken'e yarım gün uzaktayken, şimdi Ötüken'e üç gün uzaktalardı. Ve arkalarında Selenga'nın üzerini kapatan bembeyaz buz kütesini kıpkızıl bırakarak uzaklaşmışlardı; kan kızılı...

Mağrur Kağan gidişattan oldukça memnundu. Çinlileri güneye doğru gerisin geri püskürtmeyi başarmıştı. Ama bir türlü büyük darbeyi indirememişti. Onların her gün biraz daha güneye çekilip yer değiştirmeleri bu yönden kötü olmuştu. Çünkü tam öldürücü darbeyi vuracağı sırada Çinliler yer değiştirerek Kağan'ın tasarılarını bozuyordu. Bütün bu olanların üzerine İl Kağan; Moğollar ve Otuz Tatarların da Çin saflarına geçtiğini öğrenmişti. Kağan ilk başta bu olaya inanmamış ancak daha sonra Moğol ve Tatar kabilelerinin bizzat Kağan'a yazdıkları bitigle ikna olmuştu. Moğollar ve Tatarlar bitiglerinde Çin saflarına geçtiklerini ve asırlardır takılı oldukları Türk boyunduruğundan kurtulmak için Çinlilerle iş birliği yaptıklarını açıkça itiraf etmişlerdi. Moğollar ve Otuz Tatarlar, Çinlilerden kendilerine destek vermeleri halinde kendi topraklarında hürce ve vergisiz yaşayabilecekleri sözünü almışlardı.

İl Kağan, Moğollar ve Otuz Tatarların bu ihanetini duyunca öfkeden deliye dönmüştü. Boyunduruklarında olmalarına rağmen bu budunlara kendi topraklarını ekip biçmelerine, davarlarını, sürülerini otlatmalarına ve istedikleri gibi alım satım yapmalarına izin vermiş, karşılığında da az miktarda vergilere bağlamıştı. Bütün bunlara rağmen Moğollar ve kırmaları olan Otuz Tatarların yağı saflarına geçmeleri akıl alacak iş değildi. Kızgın İl Kağan durmadan Moğollar ve Otuz Tatarları köklerine kadar yok edeceğine dair antlar veriyordu. Bu ihanet çok ağrına git-

mişti. Çünkü bu ihanet ‘dirlik bozucular’ olarak tanımlandığı Durul Kam ve diğerlerini haklı çıkarmıştı.

Birkaç gün önce de Perslerin gün batımından saldırıya geçeceği söylentileri ayyuka çıkmıştı. İl Kağan bu kadarına ihtimal vermiyordu. Persler gibi köklü bir ‘dost’ krallığın, Moğollar ve Otuz Tatarlar gibi kabile hayatı yaşayan vahşilerin yaptığı ihaneti yapmayacağını düşünüyordu. Her şeye rağmen işi elde sıkı tutmak için batıya ulaklar ve çayıtlar yolladı. Pers ülkesindeki son durumu öğrenmek istiyordu. Gerçi Perslerin savaş açacak bir sebepleri yoktu. Çinlilerle iş birliği yapmazlardı ama olsun, yine de içi rahat etsindi.

Selenga Irmağı epey kuzeyde kalmıştı. Buranın toprakları pek çorak, pek kuruydu. Kar yoktu, nemli değildi ancak durmadan esen ayazın etkisiyle kupkuru, buz gibi oluvermişti. Buranın geceleri de pek çetin geçiyordu. Bıçak gibi kesen ayaz, geceleri son sınırına ulaşıyordu. Savaşçılar atlarını yemliyor, pusatlarının bakımını yapıyor ve aşlarını yedikten sonra sırtlarına kalın keçeler atıp ateşlerin başına üşüşüyorlar, uyuyana kadar da kalkmıyorlardı. Bu engebeli ve çorak topraklardan oluşan geniş arazi üç tepeciğe bölünmüştü. Tepeciklerin kuzeyinde Türkler, güneyinde ise Çinliler konuşlanmıştı. Orta tepecik ise boştu. Orası iki ordunun savaş meydanıydı. Tepeciklerin üzerinde bol miktarda kısıcık, dikenli bitkiler bulunuyordu. Türk savaşçıları da Çin savaşçıları da bu bitkileri topluyor, dikenlerini ayıklıyor ve geriye kalan dikensiz kısımlarını bol su ile pişirip yiyorlardı. Azıkları bitmişti. Karınlarını doyurabilmek için bu bitkilerden çorba yapıp kendilerine aş etmekten başka çareleri yoktu.

Yine soğuk bir geceydi. Beybolat da bir köşede, ateşin başında oturmuş elindeki meşe ağacından oyma kaptan çorbasını içiyordu. Birazdan Dorukan geldi yanına. Onun da elinde bir meşe çorba kabı vardı. Çorbanın dumanla-

rı üzerinde tütüyordu, sıcaktı. Beybolat'ın yanına oturup sırtına bir keçe attı ve çorbasını içmeğe başladı. Beybolat ise sanki Dorukan'ın geldiğini hiç fark etmemiş gibi gözlerini yanan ateşe dikmiş, elindeki kaptan ağır ağır çorbasını yudumluyordu. Dorukan, Beybolat'taki durgunluğun farkına vardı.

“Neyiniz var?” diye sordu.

Beybolat gözlerini ateşten ayırmadan cevap verdi:

“Bu soruyu o kadar çok duydum ki...” dedi ve gözlerini Dorukan'a çevirerek devam etti; “Şu atlarla aramızdaki tek fark ne biliyor musun Dorukan? Biz onlara yedirdiğimiz yemlerin çorbasını içiyoruz.” Gözlerini tekrar ateşe çevirdi ve sustu.

“Siz bundan daha zor şartlarda uruşmalara girdiniz,” dedi Dorukan.

“Evet” dedi Beybolat, “bundan daha zor şartlarda girdim. Ama o şartlara böyle göz göre göre yapılmış yanlışlar yüzünden girmedim!”

Dorukan şaşkınlıkla:

“Hâlâ mı?” diye sordu.

Beybolat başını hızla Dorukan'a çevirdi. Gözlerindeki öfke açıkça belli oluyordu.

“Hâlâ!” dedi. “Hâlâ bir şeylerin yanlış olduğunu düşünüyorum”

“Çinlileri her çarpışmada biraz daha geriye püskürtüyoruz. Bunda yanlış olan ne var?”

“Biz mi püskürtüyoruz?”

“Evet!”

“Dorukan! Yıllarca benimle beraber savaşlara girdin ama hiçbir şey öğrenememişsin.”

“Nasıl yani?”

“Arkana dön bak! Hiç birlik kaldı mı? Hiç bir tane bile savaşçı kaldı mı? Hayır. Şimdi neredeyiz? Ötüken'den günlerce uzakta. Ve biz buna seviniyoruz öyle mi? Sanı-

yoruz ki biz vurdukça Çinliler kaçıyor! Oysa bizi güneye çekiyorlar anlıyor musun?”

“Güneye çekmiş olsunlar, bunda ne var?”

“Bunda ne olduğunu sana söyleyeyim Dorukan. Hani bu soyu bozuk Moğol ve Otuz Tatarlar bize ihanet ettiler ya?”

“Soysuzlar!”

“Persler de bizi sırtımızdan vuracak.”

“İl Kağan onların sağlam dost olduklarını söylüyordu. Böyle bir şeye ihtimal vermiyor. Üstelik Pers ülkesine ulaklar ve çasıtlar da yolladı.”

“İl Kağan’ın ihtimal vermediği her şey oluyor Dorukan! Ulak ve çasıtlar yollamakla iyi yapmış. En azından Pers ordusu burnumuzun dibine gelmeden bize saldırdıklarını öğreniriz!”

“Diyelim öyle bir şey oldu?”

“Çinliler bizi Ötüken’den uzak tutmuş olacak. Biz yenden Ötüken’e doğru çekilip Perslere karşı önlem alana kadar onlar çoktan Almalık’ı geçmiş olacaklar. Ve güneyden Çinliler, günbatımından da Persler bizi kısıtırmış olacaklar.”

Dorukan sustu. Beybolat ise çorbasından son yudumunu aldıktan sonra elindeki meşe kabı karşısında yanan ateşin içine fırlattı. Öfkeli bir sesle:

“Günlerdir boşuna çekiyoruz bu güçlüğü” dedi ve işaret parmağını Dorukan’a doğru sallayarak devam etti; “Yapacağımız ne biliyor musun? Bu gece, hemen bu gece ordunun yarısını günbatımına göndermek.”

Dorukan meraklı bir şekilde:

“Pers ülkesine mi?” dedi.

“Hayır” dedi Beybolat, “günbatımına. Persler ordunun günbatımına doğru ilerlediklerini mutlaka öğrenirler. Ve bizim, onların bize karşı saldırı yapacağını öğrendiğimizi düşünerek çekinirler. Böylece onları pusturup sindiririz.